



Nyárádi grafikája



## MEGJELENT ÍRÁSAI

Michael Haydn  
és Karl Ditters von Dittersdorf  
Nagyváradon

Több évi szorgalmas kutatás után is, sajnos, csak nagyon kevés újabb adat került napfényre Michael Haydn itteni tartózkodásáról és munkálkodásával kapcsolatban. Az általa elkezdett munkát azonban már Dittersdorf sikeresebben tovább folytathatta, mivel sokkal rendezettebb körülmények álltak rendelkezésére és püspök gazdája – báró Patachich Ádám – világosabban látta maga előtt a művészi álmainak kibontakozását.

Mielőtt azonban rátérnék Michael Haydn és Dittersdorf nagyváradon tartózkodásának ismertetésére, szükségesnek tartjuk felvetni, és végül leszögezni, hogy ez a két zenei kiválóság, hol is fejtette ki itteni működését. Erről a kérdésről azért is fontos beszélni, mert eddig semmilyen zenei kiadványban nem találkoztunk ennek a mindmáig ismeretlen kérdésnek ismertetésével. Talán ezzel magyarázható, hogy kivétel nélkül mindenki – akár szakember, vagy csak zenekedvelő – a mostani székesegyházat tekinti Haydn és Dittersdorf működése itteni színhelyének. Különösen csábító ez, az idegenből ideérkezőnek, mert azonnal, ahogy kilép a nagyváradon pályaudvar épületéből, eléje tárul az impozáns kéttornyú székesegyház, mint lenyűgöző látvány. Mellette pedig ugyancsak kiemelkedik a környezetből a kétemeletes püspöki palota: a méreteiben is megkapó barokk épület. Különben városrendészeti szempontból is szép és megkapó látvány azon a kis magaslaton ezeknek az épületeknek az elhelyezése. A szakemberek pedig, már csak azért is tévedésbe esnek,

mivel ismerik Dittersdorf önéletrajzát és ebben szó esik a püspöki palotáról, ahol a püspök időközben Neumann építésszel színpadot építtetett, hogy udvarának fényét ezzel is emelje.

Mármost, hogy bebizonyítsuk ennek a téves hiedelemnek tarthatatlanságát, meg kell említenünk, mint tényt, hogy a mai székesegyházat 1752-ben kezdték építeni és csak 1779-ben készült el. Még ebben az évben megnyitották a közönség előtt, és az orgonát is használatba vették, de a hivatalos felszentelés csak 1780-ban következett be. A mellette lévő püspöki palotának az alapkövét pedig 1762-ben helyezték el. Az épület 1776-ban készült el.

Tehát, mint a fenti évszámok is bizonyítják, sem Haydn, sem Dittersdorf, itt nem fejthették ki működésüket, mivel e két zeneszerző 1760–1770 között tartózkodott Váradon, és ekkor ezek az épületek még készen sem voltak.

S itt érkezünk el oda, hogy beszéljünk e város főterén 1717–1723 között épült, Szent Lászlóról elnevezett templomról, amely 1723–1780 között a váradi püspökök, mint székesegyházat használtak.

Szükséges magyarázatot adni még Michael Haydn idejövetele nék évéről is, mivel több zenei kiadványban 1757-et olvashatunk, itteni letelepedéséről. Ez tévedés. Ugyanis: 1747–1757 között gróf Forgách Pál volt a váradi püspök, akit 1757-ben áthelyeztek Vádra. Új püspököt pedig nem neveztek ki, és nem is tudták ki lesz. Ezért az egyházmegye saját kebeléből vikáriust választott, hogy az új püspök megérkezéséig az ügymenet fenn ne akadjon. Báró Patachich Ádám 1759. végén kapta meg a kinevezést, de mire a római bulla Bécsbe, a felszentelésre megérkezett, 1760 lett.

Következzen röviden az új püspök ismertetése, aki évi jövedelmének negyedét fordította zenei és színházi célokra, valamint nagy könyvtárára, amit idejövetele után rövidesen megnyit a közönség előtt, mint nyilvános könyvtárat, azért, hogy udvarának előkelő nagyvonalúságát ezzel is biztosítsa.

Báró Patachich Ádám 1715-ben született. Apja katonai pályára szánta, de a fiatal Patachich inkább a bölcsészeti és hittudományt választotta, s mindkettőből tudori oklevelet szerzett Rómában. Rendszeresen ír verseket. Ezért a római Arkadok akadémiaja tagjává választja.

1739-ben Bécsbe kerül, ahol szorgalmas figyelője lett minden kulturális mozgalomnak. Itt érlelődik meg tudatában: ha egyszer püspök lesz, fényes udvart rendez be magának, ahol a legjelesebb személyiségeket gyűjti maga köré, és melegágyává teszi a művészeteknek püspöki udvarát.

1760. március 19-én érkezik Váradra, kíséretével együtt, akik között ott találjuk az új karnagyot: Michael Haydn személyében. Az új karmester három zenész barátját, csellóst, klarinétost és vadászkürtöst is elhozta Bécsből, hogy az itteni zenekart ezekkel a hangszerekkel megerősítse.

Michael Haydn Rohrau (Alsó-Ausztria) faluban született. Apja egyszerű szegény kádármester. A zenének egész életében nagy rajongója. Amikor csak tehetett, nem mulasztotta el, hogy kedves hárfáján ne szórakozzék. A népes családban szinte kötelesség a zene. Természetesen, a nehéz körülmények között élő nagy családban nem lehetett minden gyermeknek hangszert adni a kezébe, de azt a zeneszerető apa megkövetelte, hogy a házi zenélésben mindegyik részt vegyen, legalább énekével. Michael Haydn-nak sok-sok akadályt kellett leküzdenie, hogy rendszeres tanuláshoz juthasson és megnyíljen számára a boldogulás útja.

A fiatal művésznek nagy szerencsét jelentett, hogy Patachich leszerződött zenekarának vezetőjévé. Ez abban az időben azt jelentette, hogy a karmester-zeneszerzőnek alkalmat nyílt alkotói ambícióit is kielégítenie. Valószínű, hogy szerződéses megálapodása is kötelezte erre, mivel az akkori szokásnak megfelelően, úgy a templomi, mint a házi zenéléshez a karmester kellett az új eredeti műveket megírja. Ezzel a lehetőséggel élt is, mert idejövételének évében már meg is írja a B-dúr hegedűversenyét.

A váradi évek alatt leginkább az egyházi művek írására helyezte a fősúlyt. Ismervé az akkori körülményeket és egy ilyen székesegyházi zenekar rendeltetését, valamint a korszellemet, ezen nem is csodálkozhatunk. Ezeket a latin és német miséket abban a népiesen áhítatos stílusban komponálta, mely bátyjának, a nagy Haydn-nak a művészetére emlékeztet. De ezzel párhuzamosan a házi hangversenyek is fellendülőben lehettek, mert az első évben, már a B-dúr hegedűverseny mellett, szimfóniát is

írnia kell. Ugyancsak tudunk arról, hogy a következő évben (1761) szintén gyarapodott szimfónia termése.

1762 tavaszán fényes egyházi ünnepség volt. Patachich püspök a szabad ég alatt felállított dízsátorban énekes misét tartott és a mai püspöki palota alapkövét helyezték el. Ekkor: „a püspök zenekara, külön ez alkalomra írt zenedarabot játszott” – mondja az egykori feljegyzés. Valószínű, hogy ezt a művet még Haydn írta és vezényelte. Különben állandóan Bécsbe vágyott, ami természetes is, mivel a mostani Nagyváradnak körvonalai akkor még csak kialakulóban voltak. Tudvalevő, hogy a város, a török megszállás alatt (1660–1692) teljesen megsemmisült. Haydn, aki a fényes Bécshez szokott, nem tudott teljes egészében új környezetével megbarátkozni. Viszont tudjuk, hogy milyen nagy természetrajongó volt és mennyire csodálta e tartomány szépséges vidékét. De a városnak, lendületes, nagy újjáépítése, ami akkor megindult, nem tudta magával ragadni.

1762-ben, a salzburgi meghívást elfogadta, ahol, mint koncertmester, karmester és udvari orgonista, munkatársa lett Leopold és Wolfgang Mozartnak. Salzburghoz élete végéig hű maradt.

Ittlétének két éve, amit e város falai között töltött, elég volt ahhoz, hogy egy eredményekben gazdag zenei életet teremtsen és előkészítse a talajt az akkori zenei viszonyok fokozott kibontakozására. Ez meg is valósult Karl Dittersdorf ittléte alatt, és rendszeresen tarthattak oratórium előadásokat, valamint hetenként kétszer zenekari hangversenyeket, továbbá, operaelőadásra is sor került.

Michael Haydn távozása után Patachich püspök Bécsben hallotta a fiatal, alig 25 éves Karl Dittersdorf hegedűjátékát és annyira megtetszett a püspöknek, hogy azonnal megbízta zenekara vezetésével. Az ifjú művésznak 1200 forint évi fizetést és teljes ellátást ajánlott fel, amit Dittersdorf örömmel elfogadott. Új gazdája egyben azzal is megbízta, szervezzen, olyan nagyszámú zenekart bécsi és prágai muzsikusokból, amilyenre szüksége van.

Dittersdorf kitűnő erőket válogatott zenekarába, olyan művészeket, akiknek a nevét később az egész világ megismerte és

velük 1764. április 1-jén érkezett Nagyváradra. Pár nappal később a püspök összehívta a város előkelő társadalmát és a zenekar, Dittersdorf irányításával, óriási sikerrel mutatkozott be a püspöki udvarban. Ettől kezdve minden vasárnap és kedden szimfonikus hangversenyeket rendeztek. A zenekar 34 muzsikusból állt. (A zenekarban foglalt helyet Wenceslaw Pichl, cseh származású bécsi zeneszerző, mint koncertmester, Dittersdorf és Nardini tanítványa. Sokoldalú művész, aki irodalommal is sikeresen foglalkozott, mint Dittersdorf oratóriumainak szövegírója. Mintegy hétszáz művében a nagy klasszikusokhoz csatlakozik, bár azoknak szellemi mélységét természetesen nem tudja követni. Hét olasz operát, 89 szimfóniát, versenyműveket, s nagyszámú kamarazeneművet írt. Hegedűgyakorlatait és hat fugáját még ma is használható instruktív anyagnak tekintjük.

Dittersdorfnak csakhamar az a gondolata támadt, hogy nem csak zenekari hangversenyeket ad, hanem oratórium és opera előadást is rendez. Erre azért is gondolhatott, mert ő már rendezettebb körülményekkel dicsekedhetett és elődje eredményeit fejleszthette tovább. Új gazdája pedig minden támogatást megadott, művészi elképzelésének valóra váltásában.

Izsák című oratóriumának bemutatójáról a következőket jegyezték fel: *„A díszes terem egészen megtelt előkelő vendégekkel, akiket először is azzal lepett meg a házigazda, hogy a zenekar tagjait igen ízléses, udvari uniformisban ültette a rivalda elé. Újabb meglepetés volt a scenírozott oratórium díszlete. Ábrahám lakóháza a ligetben, igen ízléses, s stílusos munka s a jelmezek is egészen újak és stílusosak voltak. Az érdekes muzsika elragadta a hallgatóságot, és a püspök az előadás után körmöci aranyakkal megtöltött szelencét ajándékozott a zeneszerzőnek, a hallgatóság pedig még négy esztendeig minden áron hallani kívánta a megzenésített oratóriumot, amit a püspök bőjti időszakban mindig színre is hozott.”*

A siker következtében hamar elérkeztek oda, hogy világi tárgyú és vidám színdarabokat is műsorra tűzzenek. Ilyenek voltak: A halottak birodalma, Sybilla asszony nem iszik bort stb. De bemutatásra került Dittersdorf Amore in musica című vígoperája is.

Az 1760-as évek vége felé, a szórakozás azonban olyan nagy méreteket öltött, hogy a táncmulatságok és álarcos felvonulások is többször megismétlődtek. Ezt, az irigykedők, és akik ezeket a vidám mulatozásokat megbotránkozással figyelték, rágalmazó jelentéseket küldtek Bécsbe, aminek is végül az lett a következménye, hogy a zenekart fel kellett oszlatni és ezzel megszűnt egy eredményekben és művészi sikerekben gazdag évtized, minden eredményével és fáradozásával együtt.

Mind a két művész fiatalon került ide, Michael Haydn mindössze 23 és Karl Dittersdorf is csak 25 éves. S nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy az itt eltöltött évek mindkettőjüknek a szárnypróbálgatás évei lehettek. És ezekre a gazdag munkás évekre alapozva érték el további sikereiket.

Természetesen, a két művész előtt is voltak Váradon zenészek, a templomi szertartások emelése végett – mint ahogy ebben az időben minden püspöki székhelyen szokás –, de a zenének az a fellendülése, ami Haydnnal kezdődött és Dittersdorfnál érte el a csúcspontját, ahhoz akkor egy olyan bőkezű támogatóra volt szükség, mint a humanista Patachich Ádám.

1964. augusztus 2.

(Ez az írás megjelent a Țara Crișurilor Nr. 2, 1990. áprilisi számában is – Csire József bukaresti egyetemi tanár fordításában.)

\*

(Michael Haydn váradi tartózkodását illetően a szakmai kiadványok, mind az elmúlt évtizedekben, mind még ma is, a leghatározottabban az 1757-es évet jelölik, mint idejövetelének időpontját. Ezt a téves állítást szeretném e sorokkal megcáfolni, és arra is magyarázatot adni, hogy a fentebb említett adat, hogy kerülhetett a zeneörténetbe.

Ezt csak azzal lehet összefüggésbe hozni, hogy nagy általánosságban abból indulhattak ki, hogy Patachich Ádám váradi püspöknek – aki tudvalevőleg ide szerződtette Váradra – az elődje Forgách püspök 1757-ben Vácra lett helyezve.



Michael Haydn Váradon töltött évei még ma is eléggé tisztázatlan kérdés és nemcsak az elmúlt évtizedek szakmai kiadványokban, hanem az ilyen irányú újabb kiadásokban is. Ezért szeretném e sorokkal megvilágítani az eddigi kutatások eredményeit. Természetesen teljességről szó sem lehet, mivel ehhez további adatokra lenne szükség és a kutatást széles alapokra kellene helyezni.)

## Michael Haydn és Karl Dittersdorf Nagyváradon

Városunk zenei múltjának egyik legfontosabb időszaka az a pár év (1760-1769), aminek rangját és jelentőségét Michael Haydn és Dittersdorf jelenléte fémjelezte. Mindkét zeneszerzőnek itt-tartózkodásáról, munkásságáról az elmúlt években többször szó esett. Azonban, ez mind kevés volt ahhoz, hogy érdemben szívódhatott volna fel a köztudatban. Kevésbé lehet ezt a zenekedvelők népes taborának felróni, amikor a szakma hivatottabb képviselői, a különböző zenei lexikonok hibás adataira támaszkodva foglalkoznak ezzel a kérdéssel, figyelmen kívül hagyva ilyen irányú újabb kutatásainkat, törekvéseinket.

A tapasztalat mutatja, ha valami átmegy a köztudatba – függetlenül, hogy igaz vagy sem –, nehéz onnan kigyomlálni, kiirtani. Ezért kell nekünk többször is visszatérni e témához, hogy lehetőségeink szerint a valóságnak megfelelően tudatosítsuk a való igazat.

A mai értelemben vett nagyváradai zenei élethez úgy az opera, mint a szimfonikus és a kamarazene kialakításához e két kiváló művész elsődlegesen hozzájárult, akik már két évszázaddal ezelőtt jelentékeny zeneszerzői, karmesteri és szervezési tevékenységet fejtettek ki városunkban. Michael Haydn – a nagy Joseph Haydn öccse – és Karl Dittersdorf. Ha arra gondolunk, hogy olyan zenei múlttal rendelkező városok is szívesen emlékeznek rájuk, mint Bécs és Salzburg, nekünk váradiaknak többszörösen öröm, hogy foglalkozhatunk e kiválóságokkal. Kötelességünknek érez-

zük, hogy megismerjük mindazt, amit városunk zenei életéért és fellendítéséért tettek. Nem is hálátlan hozzájuk Nagyvárad. Minden tőlünk telhetőt megteszünk és azon fáradozunk, hogy Haydn és Dittersdorf váradai életéről és tevékenységéről a lehetőségek szerint mindent megtudjunk.

A birtokunkban levő történelmi jelentőségűnek vélt adatok sem megbízhatóak minden szempontból. A dokumentumban hibás évszámokat találunk itt-tartózkodásukat illetően. És éppen ilyen homályos és bizonytalan az a kérdés is, hogy hol laktak, és hol fejtették ki zenei tevékenységüket. Rövid és szerény igényű cikkemnek az a célja, hogy valamelyest hozzájáruljon az említett kérdések tisztázásához, attól a kegyeletes érzéstől áthatva, hogy Haydn és Dittersdorf nevének csupán említése is, már tiszteletet és szeretetet vált ki minden váradiban, s még különösebben azokban, akik foglalkoznak e jelentős időszakkal és annak eseményeivel.

Napjainkban is - a hibás adatok alapján - úgy tudják és terjesztik, hogy Michael Haydn 1757-ben érkezett városunkba. Ez nem felel meg a valóságnak, és bizonyítható olyan korabeli adatokkal, amelyeknek hitelességéhez nem férhet kétség. Ugyanis, 1757-ben az történt, hogy az akkori püspököt, Forgách Pált, váci püspöknek nevezték ki. Azonban, ha nem helyezték volna el - ismerve más természetű beállítottságát -, akkor is elképzelhetetlen, hogy karmester szerződöttesel, s hasonló kérdésekkel foglalkozott volna. Így, a váradai püspökség vezető nélkül maradt. Az ilyen bizonytalanság pedig nem alkalmas arra, hogy drága pénzen karmestert hozzanak. Ilyen feladat megoldására, csak a következő püspök Patachich Ádám gondolhatott. De ő nemcsak elméletben foglalkozott ezzel a kérdéssel, hanem azt meg is valósította. Törekvő természete, pompakedvelő igénye ösztönözte, hogy udvarát a lehetőségekhez mérten kulturálttá tegye. A továbbiakban látni fogjuk, hogy ez sikerült is. Elődjének megkezdett építkezését tovább folytatta, s ő maga is újabb nagy építkezésekbe fogott. S ezzel a város mai képének kialakításához nagyban hozzájárult.

Kinevezését 1759-ben kapta meg. Mire a hivatalos formák megtörténtek hónapok teltek el. Így csak 1760. március

19-én érkezett városunkba. Az ő kíséretében jött Haydn, három kiváló kollégával: egy gordonkással, klarinétossal és kürtössel, hogy a váradi zenekart kiegészítse és annak munkáját, színvonalát emelje. Mindenképpen ezt a dátumot kell tekintenünk Haydn megérkezési idejének.

Patachich Ádám mindent elkövetett, hogy udvarának fényét emelje. Érthető abban az időben, amikor mind az egyházi, mind a világi előkelőségek a kor szellemének megfelelően állandó versengésben voltak. A külső ragyogás nemcsak gazdagságukat, hanem bőkezűségüket és kulturális igényességüket is igazolta. Patachichra még az sem fogható rá, hogy udvarának külső ragyogása elvakította volna, hiszen a váradi humanizmus hagyományos útjain haladt, s a kulturális fejlődést nem csak külsőségeiben, hanem benső tartalmában képzelte el. Csupán a színjátszásra és a zenei élet fejlesztésére, továbbá nyilvános könyvtárának bővítésére egynegyedét fordította jelentős jövedelmének. Körültekintően összegyűjtött művészeihez sohasem volt fukar, Várad mecénásának nevezték.

Nem meglepő tehát, ha a mindössze 23 éves Haydn elfogadta Patachich püspök meghívását, és szívesen követte őt városunkba. Bármilyen tehetséges is volt, az egyszerű falusi bognár fia semmivel sem várhatott többet abban az időben. Nagy kortársai Joseph Haydn, Leopold és Wolfgang Amadeus Mozart – hogy csak őket idézzük – hasonló beosztásban voltak: az első Esterházy herceg udvarában működött, az utóbbi kettő pedig Collorodo herceg, illetőleg a salzburgi érsek udvarában.

A tehetséges és feltűnően lelkes fiatal Haydnra sokoldalú munka várt Váradon. A város még jóformán ki sem heverte a törökök pusztításait, de régi humanista hagyományai lassan éledeztek. Szükségessé vált a zenei élet új alapjainak lerakása, s ezt éppen Haydn végezte el. Jelentős az itteni munkásságában komponista tevékenysége, amelyre szerződése is kötelezte. A megállapodás értelmében egyházi és világi műveket egyaránt kellett írnia. Ekkor készült világi alkotásai közül megemlítjük a szimfóniákat, B-dúr hegedűversenyt, duett versenyművet orgonára és brácsára zenekari kísérettel, és kórusra írt műveit.

1762-ben megkezdődött a monumentális püspöki (barokk) palota építése, amelynek munkálatait Neumann építész irányította, Hillebrandt tervei alapján. Az alapköv elhelyezésénél látványos ünnepséget rendeztek, s Patachich kizárólag Haydnra bízta a zenei számok irányítását. Jó alkalom volt ez mind a zenekarának, mind az énekkarának népszerűsítésére.

Michael Haydn mégis ugyanabban az évben (1762) elhagyta Váradot, hogy eleget tegyen a salzburgi meghívásának. Ott is karmester, orgonista és hangversenymester lett, s Leopold, valamint Wolfgang Amadeus Mozart kollégájának vallhatta magát. Salzburgból is szívesen visszagondolt váradi tartózkodására, s mindenkor elragadtatással beszélt Bihar megye szépséges vidékeiről, tájairól, amit oly szívesen és gyakran látogatott ittléte alatt.

Mielőtt Karl Ditters von Dittersdorf méltatására térnénk, egy másik kérdésre is igyekszünk rávilágítani, tekintve, hogy mindkettőjükre vonatkozik. Milyen épületben fejtették ki tevékenységüket? Hol volt szállásuk? Ez annál is szükségesebb, mivel a kutatók azt feltételezik, sőt, vannak, akik állítják is, hogy a gyönyörű Barokk-palota, s a mellette emelkedő kéttornyú Székesegyház volt tevékenységük színtere. Ez az elgondolás is téves. A mai Székesegyházat 1752-ben kezdik építeni, s csak 1779-ben fejezték be. Felszentelése a következő évre maradt. Tehát, mai rendeltetését 1780-tól látja el. A Barokk-palota 1762-1776 között épült. Világos tehát, hogy az 1760-1769-es időszakban, Haydn és Dittersdorf itt tartózkodása idején nem a Székesegyház, sem a Barokk-palota nem volt még készen. A tévedés valószínűleg Dittersdorf fennmaradt naplójából ered, melyben a püspöki palota színpadáról is megemlékezik egy helyütt. Csak hogy az a színpad az akkori püspöki palotában volt, a mai városháza helyén. Az a szerény földszintes épület, csak az akkori fogalmak szerint nevezhető palotának. Itt kapott szállást Dittersdorf. Az pedig, hogy előzőleg Haydn itt lakott -, ez még bizonyításra vár.

Amikor e két hírneves zeneszerző itt élt városunkban, a főtéren épült Szent László-templom volt Várad székesegyháza. Tehát a két kiváló művész egyházi tevékenységüket csak itt fejthették ki.

A távozó Haydn helyére Patachich Ádám csak két év múlva talált megfelelő embert. 1764-ben Dittersdorfot zeneszerzői és karmesteri megbízással hívta udvarába. Bécsben figyelt fel tehetséges hegedűjátékára, s mindjárt mindent elkövetett, hogy ide hozhassa őt. A művész ekkor 25 éves volt. Patachich neki is felajánlotta az évi 1200 forintos fizetést, amit előzőleg Michael Haydn is megkapott. Továbbá ehhez járult még a teljes ellátás. Az ajánlatot Dittersdorf örömmel elfogadta, márcsak azért is, mert folyamatban volt tárgyalása a bécsi operával eredménytelenül végződött. Béremelést kért, de a bécsi opera intendánsa nem adta meg azt az összeget, amit Dittersdorf kért. Ezért Dittersdorf elfogadta Patachich ajánlatát és aláírta váradi szerződését. Új gazdája egyben azzal is megbízta fiatal pártfogoltját, egészítse ki zenekarát, annyi bécsi és prágai muzsikussal, amennyire éppen szüksége van.

Dittersdorf kitűnő művészeket szerződtetett zenekarába. Magával hozta Pichl hangversenymestert, Fuchs hegedűst, Himmelbauer csellistát, Pichelberger nagybőgőst, Stza fuvolistát, Pohl és Stadler oboistákat, Fournier klarinétost, Oliva és Pauer kürtösöket, és Michael cseballóst. Így Dittersdorffal együtt 12 szólólista tagja volt a zenekarnak. Szerződésük értelmében, állandóan készen kellett tartani egyéni műsoraikat, hogy bármikor felléphessenek.

1764. április elsején érkeztek Váradra. De nézzük, hogyan emlékszik vissza öregkorában Dittersdorf, amikor önéletrajzát fiának tollba diktálja – erre a részünkre is, oly fontos és nevezetes eseményre: *„A püspök adott nyolcnapi időt, mielőtt az első zenei előadásra sor került. Ezalatt hosszú kottaálványokat és padokat csináltattam, mert a bécsi módszert vezette be, azt, hogy ülve játszanak és eközben úgy rendezte el a zenekart, hogy mindegyik játékos szembe fordul a hallgatósággal. Minden vasárnap és kedden akadémia (hangverseny) volt”*. A zenekar 34 tagból állt, ami ma nem tűnik nagy számnak, de akkor ez a létszám akármelyik fejedelmi udvarban is soknak számított.

Wenceslaw Pichl cseh származású bécsi zeneszerzőt, a hangversenymestert külön ki kell emelnünk. Feltűnően sokoldalú művész, a híres Nardini tanítványa. Irodalommal is sikeresen

foglalkozott, mint Dittersdorf oratóriumainak szövegírója. Mintegy hétszáz művet írt a nagy klasszikusok stílusában: 88 szimfóniát, hét olasz stílusú operát, számos versenyművet és kamarazenei alkotást. Hegedűgyakorlatait és hat fugáját, még ma is használható instruktív anyagnak tekinthetjük.

Ahogy az együttes megkezdte próbáit és sikeresen megtörtént az első nyilvános hangverseny, Dittersdorf boldogan, még-nagyobb lendülettel beletemetkezett a munkába. Láta, de tapasztalta is, mennyire érdemes dolgoznia. Munkáját becsülik és őt magát nagyra értékelik. Ez még többre serkentette.

Tekintsünk most el a rendszeres vasárnapi és keddi zenei eseményektől. Beszéljünk arról a két ünnepi hangversenyről, amit új gazdája névnapjára rendezett, erre az alkalomra írt új műveivel. Egy oratóriumot, 1764. december 23-án, a névnap előestéjén mutatott be nagy sikerrel. Ezzel azonban még nem zárult le a névnap hódolat. A következő nap (december 24.) ismét hangversenyre került sor. Három szimfónia, egy kisebb kantáta, amit a kiváló Renner tenorista énekelt. (Dittersdorf későbbi feleségének, Nicolini kisasszonynak mostohaapja.) S még egy hegedűverseny volt a műsorban, amit maga a zeneszerző játszott.

1765-ben ismét oratóriumot ír. A sikerre való tekintettel a művet a következő négy évben ismételten előadják a közönség kívánságára. Az említett oratórium mellett, egy versenyművet is komponál 11 hangszerre.

Dittersdorf váradi évei alatt, városunkban sor került operaelőadásra is. Növeli az előadás jelentőségét, hogy helyi operatársulat tolmácsolásában láthatta az akkori közönség az értékes összevont műfajt (irodalom, zene, képzőművészet). Dittersdorf-nak ez volt az első operája. De ennek érdekes története van. Röviddel azután, hogy a fiatal zeneszerző-karmester idekerült, beleszeretett az élénk, szép Jurkovic Katóba, aki a püspöki pénztárnok lánya volt. Az apa konzervatív gondolkodása miatt, a házasságból semmi sem lett. Dittersdorfot lesújtotta a kudarc. Hogy szerelmi bánatát felejtse, Patachich három hónapi szabadságra Bécsbe küldte. Erre az útra 1767-ben került sor. Itt hallotta: *Amore in Muzica* című vígoperát, melyet két zeneszerző is megzenésített. 1760-ban Antonio Duroni és 1763-ban

Giuseppe Bertoni. Nem tudjuk melyiket hallotta. Szövegekönyvét megvásárolta, s visszatérése után megzenésítette.

Ettől kezdve az egyházi zene mindinkább háttérbe szorult.

Elkezdődtek a véget nem érő mulatságok, zenés játékok. Patachich ellenségei besúgták a történeteket a bécsi udvarnál. Mária Terézia titkára utasítást adott a zenekar felosztatására.

Itt meg kell említenünk, hogy ezzel a valóban szomorú és sajnálatos intézkedéssel, nem olyan mértékben szűnt meg a zenei élet Váradon, s főleg nem olyan hosszú időre, mint azt általában hittük. Ugyanis Haydn és Dittersdorf mellett párhuzamosan, szép munkával dicsekedhet a gimnáziumban három zenetanár: Úrami Mihály, Finánczy Ignác és Neuhauser Károly. A korabeli feljegyzések, mint karnagyokat említik meg.

Befejezésül értékelve Haydn, Dittersdorf és munkatársai által teremtett zenei életet – amely kitörölhetetlenül élt tovább minden zenekedvelőben –, megállapíthatjuk, hogy indokolt és jogos volt az a lelkesedés, amivel az akkori közönség a városba érkező vendégtársulatokat fogadta. E zenei életre emlékezve érthetővé válik, hogy a váradi közönség szívesen és örömmel pártfogolt minden zenei, vagy más kulturális megnyilvánulást.

Kiragadott példaként megemlítjük: ezért kerülhetett sor 1788-ban nyolc alkalommal, egész estét betöltő balett előadásra, azt a lelkesedést, amivel a váradi közönség ezeket és minden más előadást látogatott, nemcsak a XVIII. század utolsó évtizedeiben, hanem a XIX. században is, legyen az próza, opera vagy balett. Érthető, hogy Haydn és Dittersdorf munkássága nélkül nem beszélhetnénk az akkori lelkes zenekedvelő közönségről.

(Ugyanaz a téma, de más szemszögből.)

## 10 ani de la moartea lui George Enescu

Astăzi se împlinesc 10 ani de la moartea marelui George Enescu, care a întrunit în persoana sa excepționale calități de compozitor, violonist, dirijor, pianist și pedagog. Cu acest prilej, aducem un pios omagiu remarcabilei sale personalități.

Publicul iubitor de muzică din Oradea a luat cunoștință cu arta lui George Enescu în vara anului 1921.

Acest contact a rămas memorabil. Următoarea întâlnire și mai caldă și mai plină de conținut, a avut loc peste doi ani. Artistul era deja un oaspete drag pentru iubitorii muzicii. Publicul a răsplătit arta marelui muzician cu o furtună de aplauze ce nu mai conteneau. Sărbătorirea s-a extins și în afara sălii concertului, artistul fiind dus pe brațe până la trăsura ce-i aștepta.

George Enescu a mai susținut la Oradea trei concerte extraordinare în luna ianuarie a anului 1927. Și cu aceste concerte a devenit apropierea sa sufletească față de orașul nostru, cea mai elocventă dovadă a acestui sentiment al artistului fiind faptul că la Oradea a prezentat în primă audiție una dintre cele mai valoroase lucrări ale sale: Sonata nr. 3 pentru vioară și pian. Această lucrare constituie nu numai o piatră de hotar în opera lui George Enescu, dar este o cotitură și în muzica românească. Cu respectarea cadrului folcloric al tradițiilor muzicale românești, geniul său componistic a cuprins în unitatea sonatei sale melodiile populare.

În anul 1929 a prezentat alte două concerte în orașul nostru. Un alt concert, susținut în anul 1931, a întrecut pe toate cele precedente. În acest an, artistul și-a sărbătorit 50 de ani de la naștere. Admiratorii săi au făcut ca această zi să rămână vie, de neuitat în amintirea sa. După acest concert, George Enescu a onorat orașul nostru cu prezența sa încă în câteva rânduri - cu marea sa artă.

Cine a avut ocazia să-l asculte măcar o dată pe George Enescu cântând la vioară, nu-l va putea uita niciodată. Cu sinceritatea artei sale, pe mulți dintre auditorii săi i-a câștigat definitiv pentru artă, atât în marile orașe, cât și în cele mai îndepărtate cătune. Astfel, a contribuit George Enescu, cu arta sa, la înflorirea vieții muzicale și din orașul nostru.

Ca un omagiu adus de orașul nostru marelui compozitor, concertul simfonic de seară al Filarmonicii orădene a fost închinat lui George Enescu, cuprinzând lucrări de ale sale.

(Crișana, 4. mai 1965.)



## Enescu váradi hangversenyeiről

A világhírű zeneszerző és előadóművész több ízben is megfordult városunkban. Ezeket az eseményszámba ment látogatókat nem érdektelen feleleveníteni napjainkban, amikor az elmúlt napokban éppen egy Enescu-fesztivál ünnepi légkörében, tevékenységét méltatták, s alkotásait nagy gonddal mutatták be hazai és külföldi művészek.

A korabeli kritika az akkori lapok hasábjain elragadtatott hangon számol be egy-egy fellépéséről. Valóságos ünnep volt, amikor Nagyváradra érkezett, s csodálatos játékaival elkápráztatta a hallgatóságát. Az idősebb nemzedék zenekedvelői közül még akadnak néhányan, akik visszaemlékeznek a volt Kereskedelmi Kamara helyiségében tartott, nem mindennapi forró hangulatú koncertjére, átszellemült játéka, csodálatos vonókezelésére.

De lapozzuk fel a korabeli sajtót, s idézzük fel néhány megleghangú sorát.

1921. június 4-én szerepelt először városunkban, s a nagy eseményt így jelenti be a *Nagyvárad* című napilap: „*George Enescu a mai hegedűművészek között is az első helyen áll, akinek kiforrott technikáját és játéktudását a külföldi metropolisok sajtó-kritikája egyöntetűen megállapította*” A június 5-i kritikában pedig ezt a megállapítást olvashatjuk: „*A csodálatos tehetségű művészről csak szuperlatívuszokban lehet megemlékezni. Stílusának mélysége, interpretálásának virtuozitása, ragyogó harmóniába olvad.*”

Alig telik el két év, 1923. november 21-én újra fellép Nagyváradon, ahol a zenekedvelő közönség most már, mint művésztének ismerője fogadja. A kritika megjegyzi, hogy: „*A művészt a közönség szűnni nem akaró tapsviharral jutalmazza, de az ünnepelés nem korlátozódott csupán a hangversenyteremre, mivel utána, a távozó művészt rajongói vállaikra vették és úgy vitték a reája várakozó kocsihoz. A lovakat kifogták és az ifjúság tüntető lelkesedéssel húzta végig az utcán a közönség ünneplésétől kísérve – és ezzel felejtethetlenné téve ezt a szép napot a művész számára.*” Műsorán Tartini, Viurtemps, Sarasate egy-egy hegedűszáma, valamint Brahms hegedűversenye szerepelt.

1927-ben három hangversennyel is meglepte városunk zenekedvelőit. Őszinte szeretetét, s nagyrabecülését mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Nagyváradot szemelte ki egyik legértékesebb művének, a III. a-moll zongoraszonátájának ősbemutató helyéül. Ez a kompozíció nemcsak Enescu alkotóművészetének fontos határköve, hanem az egész román zenekultúra egyik fontos állomása. Egyébként az Enescu tiszteletére rendezett hangversenyek kötelező műsorszama is. A koncertről a *Familia*, 1927. január-februári száma a többek között a következőket írja: „*Ennek az utolérhetetlen zenevirtuóznak magasrendű szárnyaló művészete mindent levetkőzött, ami földi.*” A *Nagyvárad* 1927. január 18-i számában a következő méltatást olvashatjuk: „*Más művész leghatalmasabb teljesítményű koncertszámának tekinti Bach Ciaconnéját. Ez a tüneményes hegedűművész ráadásnak játszotta azt el két műsorszám között. És úgy játszotta, ahogyan Bachot csak egy Enescu játszik. Ezután következett a mester új opuszának, a román népi motívumokra épített új szonátájának bemutatója. Abszolút muzikalitással, a hagyományos zenei keretek tiszteletben tartásával, de a modern zeneművészet fejlett lehetőségeinek igénybevételével öntötte formába és a szonátát hallatlan erővel ható zenei egységbe foglalta az ő előadó- és teremtő zsenije.*”

1929 novemberében (25–26-án) ismét Nagyváradon koncertezik. A két hangversenyről szintén elismerően nyilatkozik a *Nagyvárad* zenekritikusa: „*Egészen kivételes zenei élmény volt a Franck Cesar szonáta előadása.*”

1931-ben tartott hangversenye felülmúlta az összes addigiat, mivel a mester ebben az évben ünnepelte születésének 50. évfordulóját. Ez alkalomból az egész ország a legnagyobb ünneplésben részesítette a zeneszerzőt és ebből a kedves megemlékezésből városunk is kivette részét. E jelentős évforduló tiszteletére George Enescut Nagyvárad díszpolgárává nyilvánították. A Casa Naționala – amely a város kulturális-hazafias tevékenységét irányította –, elhatározta, hogy nagy ünneplésben részesíti a zeneköltőt. A *Gazeta de Vest* november 28-i száma felhívást intéz a nagyváradai közönséghez, hogy minél nagyobb számban vegyen részt az ünnepségen, ezzel is példát mutatva a nemzeti összetartozásból. „*Meg kell mutatnunk, hogy magasrendűen tudjuk*

megbecsülni értékes embereinket, akiknek alkotása román nemzetünk felbecsülhetetlen kincstárát képezik.” A Nagyváradai Napló december 1-jei számában így méltatja az eseményt: „A szombat esti koncert nemcsak azért jelentett ünnepet a nagy-váradai zenepublikum számára, mert a hegedűnek egy olyan hatalmas gondolkozója, mint Enescu tárta fel előttünk lelkivilágát, hanem azért is, mert a nagyszerű mesternek 50. születésnapja alkalmából, ezen az estélyen nyújtotta át Nagyvárad városa díszpolgári oklevelét. A gyönyörű kivitelű oklevelet Speranza tanár, városi tanácsos adta át emelkedett szárnyalású beszéd kíséretében.”

Az 1931-es évet zárjuk talán a kiváló mester közvetlen szavaival: „Azt hiszik, hogy én már ott tartok, hogy azt mondhatnám kész vagyok? Nem, még messze vagyok ettől, még túl fiatal vagyok, ötven éves. Hiszen még ősz sem vagyok, ruganyosnak érzem magam. Hogy mi tartott meg ilyen fiatalnak? A művészet? A sport? Nem! Azt nem szabad kezeim miatt. Ha koncert előtt vagyok, még sétálnom sem szabad, mert ez hat a vérkeringésre, s megduzzasztja a kezem, ami által az ujjak veszítenek mozgékonyaságukból. Pedig naponta hat órát gyakorolok, tanulok. Igen: tanulok, mint egy kis diák.”

1937. október 12-én újra fellép a színházban. A Napló október 14-i számában Boda (Breuer) Oszkár nagyváradai méltatója az alábbi sorokat írja: „A vonókezelés ekkora eleganciája csodálatra méltó. Spiccato, staccato lefelé: az ember Tartini boszorkánykonyhájában képzelet magát, ahol minden hang részére külön, a neki éppen megfelelő vonórészecske készül.” Katona Béla egy másik, ugyancsak helyi méltatója így ír: „Lehetnek a négy húrnak csillogó virtuózai, de nála fennköltebb nagysága nincs ma a hegedűnek. Nem én mondom ezt, Dohnányi Ernő nyilatkozott így.”

Az 1938. november 15-i a színházban tartott hangversenyét ezúttal is Boda Oszkár méltatta: „Távol a nyomasztó valóságtól, itt minden csak szív volt. A zene közvetlen útja a szívhez, az éneken keresztül vezet. Az átérés is akkor közelíti meg a valóságot, és hogy maradandó nyomokat, ha a szív a hangszeren át tényleg dalol, beszél. Enescunak minden egyes hangja elbeszélés, ének, így érthető, miért sugároz játéka annyi emberfölötti szépséget, jóságot, nyugalmat.” Műsorát is érdemes felidézni. Händel: A-dúr szonáta, Beethoven: C-dúr románc, J. S. Bach: VI. szólószonáta, Schumann: d-moll

szonáta, Vitali: Chaconne. A kíséretet a legnagyobb pontossággal Ionel Gherea látta el, és így részesévé vált a nem mindennapi sikernek.

George Enescunak ezek a nagyváradi hangversenyei hozzájárultak városunk zenei életének fellendüléséhez, Büszkeséggel tölthet el mindannyiunkat, hogy e világhírű művész őszinte szeretetével látogatta meg Nagyváradot, művészetével ajándékozta meg korabeli hallgatóságát. Enescu látogatásai szerves részét képezik városunk zenekultúrájának.

(Fáklya, 1967. szeptember 30. Zenei hagyományainkról)

Thurzó Sándor – Tuduka Oszkár

## Bartók Béla városunkban

Bartók Bélát, a XX. század e halhatatlan zeneszerzőjét, sok szál fűzi városunkhoz és főként a bihari tájhoz, ahonnan román népdalgyűjtését merítette. *Cântece românești din Bihor* című munkáját 1912-ben nyújtja be a Román Akadémiának, amely nagy lelkesedéssel értékeli, s közli is egyben 1913-as gyűjtésében. *„Mindenhova, ahova lép – jegyzi meg Eugeniu Speranța jelenkori román költő és filozófus – úgy jelenik meg, mint a nemzetközi megértés, a béke, a szolidaritás, s a nagy emberi célok közvetítője”.*

Közismert tény, hogy mint kisdíák itt tanul, itt végzi a II. gimnáziumot, 1891–92-ben. Idézzük itt Szegő Júlia Bartók Béla élete című, 1964-ben megjelent könyvéből a következőket: *„Így jutott Bartókné arra az elhatározásra, hogy fiát a II. gimnáziumi évre Nagyváradra küldi nagynénjéhez, Voit Emmához. A gyerek így családi környezetben maradt. Kersch Ferenc, a püspökség muzsikusa és orgonistája, közismert jó tanár, el is vállalta a tehetséges gyermek zenei oktatását. Beethoven kis G-dúr szonatinájával kezdődött Nagyváradon a zongoratanulás. Utána egyre nehezebb darabok következtek. Nevezetesen Beethoven Waldstein szonátájának Allegro tételét sajátítja el, amelyet elő is ad 1892-ben, de már nem Váradon.”* Ugyanis: *„Ez a mindent megfigyelő fiúcska ellenszenvesnek találta a nagyváradi*

*katolikus gimnázium légkörét*”. Édesanyjától tudjuk, hogy a tanárok „*csak a vagyonos szülők gyermekeit szerették*”. Egyébként ebben az időszakban figyel fel, Kersch orgonajátéka révén, Bach műveire, „*s a polifonzene szépségeire*”.

Bartók Bélát később, már mint kiváló művészt köszönheti a város. Az 1920-as esztendő elején Bartók nagyobb súlyt helyezett előadói tevékenységére. Ebben minden bizonnyal közreműködtek az első világháború viharos eseményeit követő válságos körülmények is, hiszen még 1926-ban is utal arra, Ion Bușuțanának, belényesi ismerősének írt levelében, hogy anyagi nehézségei miatt kénytelen továbbra is koncertezni. 1922, az első nagy európai – londoni és párizsi – előadósikerek éve. Ekkor kerül sor romániai hangversenykörútjára is. 1922 és 1933 között öt alkalommal lépett fel városunkban.

1922. október 24-én kerül sor első váradi szereplésére. Itteni első hangversenyének megrendezésére a nemrég elhunyt Fischer-né Szalay Stefánia zongoraművésznő, a mester volt tanítványa és Francisc Hubic zeneszerző és karmester vállalkozott. Eredetileg két koncertet szerveztek, de az itteni rendezők oly közeli dátumot ajánlottak Bartóknak, amelyet a művész nem fogadhatott el, miután más városokkal szerződött. Így a tervezett kettőből csak egy lett, pedig az a hatalmas érdeklődés, ami a színházban tartott esten megnyilvánult, bizonyította, hogy a szervezők jól számítottak. E hangverseny alkalmával Macalik Alfréd, városunk jeles festőművésze megörökítette a világhírű előadót. Meg kell említenünk ezúttal, Macaliknak a zene iránt tanúsított odaadását, hiszen tudott dolog, hogy mint zeneszerző, és mint karmester városunk zenekultúráját nagyban előmozdította.

1924-ben kétszer is megtisztelte művészetével zenekedvelő közönségünket: március 22-én és október 11-én. Tavaszi szólóestjén az európai zenekultúra legnagyobbjai: Domenico Scarlatti, Beethoven, Brahms, Chopin, Debussy zongoradarabjai szerepeltek, amelyeket elmélyedő, lényegét feltáró és a nagy alkotónak kijáró tisztelettel tolmácsol. Saját művei közül: Három burleszk, Gyermekeknek, Román táncok, Medvetánc, Este a székelyeknél kerültek bemutatásra. Műsorpolitikája azt az elvét tükrözte már első hangversenyei alkalmával is, amelyet később,

1931-ben, egy Octavian Beuhoz írott levelében így fogalmazott meg: „Vezéreszmém a népek testvéri szövetsége, ezt akarom szolgálni zenémmel”. Erről a hangversenyről a *Nagyvárad* című napilap március 25-én a következő méltatást közli: „*Bartók finom ízléssel összeállított műsorral kedveskedett nekünk. Szubtilis finomsága, elmélyedő interpretálása, briliáns technikája, egész közel férköztek a lelkek világához. Színdús billentése, mindent kifejezetté, s azt az érzést keltette bennünk, mint aki játék közben is játszik a billentyűkkel és hangulatokkal. Szívekhez szólott és ebben rejlik magyarázata tomboló sikerének, melynél melegebbet eddig zongorista itt nem kapott...*” Őszi hangversenyének műsora: Liszt, Beethoven, Chopin, saját művei közül pedig: Román kolindák, Magyar paraszttánc, Allegro Barbaro, Sirató ének és Szonatina. Befejezésül pedig Paganini-Liszt: La Campanella című szerzeménye hangzott el. Saját alkotásai részben magyar, részben román vagy szlovák népzeneben gyökereznek.

A következő hangversenyre 1927. február 19-én került sor. Erről az előadó-estről is a legnagyobb elragadtatással ír a helyi sajtó: „...*Bartók Béla az új zene megteremtésének és kiépítésének honfoglalója, egy birodalomban - mely az egész világ. Neve és művészete egy új korszakot hoz, új határköveket állít a nagy, komoly nemzetközi muzsika talajába. Nem dönti le az újítók sokszor kegyetlen kézzel a régi emlékeket, zenei momentumokat, és nemes tisztelettel van minden iránt, ami klasszikai érték. Hiszen Bartók zenei nyelvújításai is klasszikai magaslatra jutottak, úgyszólván születési percében...*”

1933. december 14-én utolsó fellépésére került sor, mivel 1937-es szereplése elmaradt. Erre az utolsó estre – az eredeti terveinek megfelelően – Waldbauer Imrével, a kiváló hegedűművésszel kellett volna jönnie egy szonáta-est megtartására. Waldbauer váratlan megbetegedése folytán a koncertet le kellett mondani.

Zárósortokként idézzük a kortárs George Oprescu akadémikus, egyetemi tanárnak korabeli méltatását Bartók előadó-művészetéről: „*Amiket hallottam, egy intelligens zeneszerző nagyon művészi komoly darabjai voltak. Arról tanúskodnak, hogy alkotójuk ura művészete minden forrásának, s főleg tökéletesen tisztában van nyelvzetével, kifejezési eszközeivel, ezek határát sohasem lépi át... S bármennyire furcsán hangzik is, Bartók zenéjével minduntalan Bach muzsikájára gondoltam... Bartók azonban nemcsak nagy zeneszerző,*

*hanem tökéletes előadó is... a zongora hol szelíden, hol erőteljesen, viharosan, hol meg ironikusan szól.”*

(Fáklya, 1967. október 14. Zenei hagyományainkról)

Thurzó Sándor – Tuduka Oszkár

## Rossinire emlékezünk

Száz éve, hogy meghalt Gioacchino Rossini, a kiváló olasz operaszerző. Rendkívüli sikereit egész Európában nemcsak a zenekedvelők népes tábora ünnepelte, hanem a legkiválóbb művészek is, mint Wagner, aki így méltatta a kortárs zeneszerzőt: *„Rossini igazi értékének megállapítására csak akkor kerülhet majd sor, ha valaki értelmesen megírja századunk kulturális történetét... Ha korunk jelenségeit megfelelően felmérik, akkor talán megtalálják Rossini igazi helyét is, mert amint Palestrina, Bach és Mozart a maguk korához tartoznak, így Rossini is a saját koráé”.*

Gioacchino Antonio Rossini 1792. február 29-én született a velencei öbölben fekvő Pesaróban, az élénk és lüktető kikötővárosban. A városnak ekkor már fejlett zenei élete volt. Édesanyja operaénekesnő, apja az operazenekar kürtöse. A kis Gioacchino zenei tehetsége hamar megnyilvánul. Több hangszert tanul egyszerre és az énektanulmányokra is marad ideje. Szülei hamar kenyérkeresetre fogják. A tehetséges gyermeknek előnyösnek bizonyul a gyakorlat. Mindössze tizennégy éves és elkészül első operája, Demetrio e Polibio.

Az 1810-es év meghozza számára és új operájának (La Cambiale dimatrimonio) a sikert. Majd egyik-másik műve megbukik. Rossinit azonban ez nem keseríti el, hanem kifogyhatatlanul jelentkezik zenei ötleteinek fergeteges áradatával. Elképesztő gyorsasággal dolgozik és egyik főművét, A sevillai borbélyt tizenhárom nap alatt írja meg. Az opera bemutatására már öt napon belül sor került.

Rossini igazi területe a vígopera. E műfajban szinte önmagát múlta felül. Elég, ha itt a már említett A sevillai borbélyon kívül megemlítjük a csodálatosan szép Hamupipókéét.



Várad hamar megismerte művein keresztül e kiváló zeneszerzőt. Kétségtelen, hogy városunk operakedvelő közönsége sokat nyert azzal, hogy a múlt században már ilyen könnyen érthető és igényes Rossini-műveken csiszolta művészi ízlését. Talán nem lesz érdektelen, ha megemlítjük, hogy 1828. augusztustól decemberig – ez csak kiemelt példa a sok közül – öt Rossini-opera: A szevillai borbély háromszor, Tancred kétszer, Tolvaj szarka háromszor, Othello egyszer, és Az olasz nő Algírban kétszer került színre. Tehát 11 alkalommal kapott a közönség Rossini-művet. Természetesen más operák is szerepeltek a műsoron és a már említett Rossini-operákkal együtt, összesen harminc operaelőadás volt.

Rossiniról lévén szó, ne hagyjuk említés nélkül, hogy nyolcvan évvel ezelőtt az első nagyváradai filharmonikus hangversenyen is Rossini: Tancred nyitánya szerepelt első számként (1888. január 5.) Ez az intézmény csak annyiban tartozik e témakör megemlétéséhez, mivel többször tart Rossini-bemutatót. Nevezetes dátum az 1905. február 12-én rendezett hangverseny is, a Stabat Mater kórusra és zenekara írt művének bemutatása miatt.

Hosszan lehetne e felsorolást folytatni. A megemléített pár példát csupán tájékoztatásul szántuk az évforduló alkalmából.

(Fáklya, 1968. november 24.)

## A váradai férfi kamarakórus hangversenye

Szombat este tartotta – tavalyi sikeres bemutatkozása után – második hangversenyét a helyi férfi kamarakórus, Botto Romulus vezényletével, a megyei Művelődési és Művészeti Bizottság dísztermében. A telt ház és a szép siker bizonyítja, mennyire fontos egy ilyen kórus városunkban. Zeneéletünket meg éppenséggel változatosabbá, színesebbé teszi. Az sem lehet mellékes, hogy a hangversenyen több száz olyan arcot láttunk, akikkel csak elvétve találkozunk a hangversenyeken.

Már az első bemutatkozásnál kitűnt e lelkes együttes pontos ritmikái, intonációs biztonsága. Most azonban, már ennél



is többet sikerült adniuk azzal, hogy jobban érzékelik vezetőjük minden rezdülését. Így lehetséges az érzékeny dinamikai árnyalatok betartása, a leheletnyi finomságú éneklés, amivel annyiszor kitörő tapsra készítették a hallgatóságot. Az együttes pedig örömmel ismételt.

A műsorban Porumbescu, Beethoven, Vidu és a vezénylő Botto műveit hallottuk. Szépen, stílusosan összeállított műsort. Jól oldotta meg feladatát a két szólista: Visan Gheorghe és dr. Crețu Ioan.

Szeretnénk, ha a kórus felvenne műsorába Bihari Sándor helyi zeneszerző műveiből is. Szívesen vennénk azt is, ha Botto Romulus szerzői estet tartana, ugyanis mind a két hangverseny azt bizonyította, hogy termékeny zeneszerző.

Végül emlékeztetünk arra: városunkban már a múlt században komoly férfikórus volt és több versenyről, mint díjazott tért haza. Ezért rendezték meg városunkban, 1872-ben az országos dalos versenyt.

(Fáklya, 1969. január 28.)

## Csire József szerzői estje a kultúrházban

Első alkalommal jelentkezett szülővárosa közönsége előtt Csire József, mint zeneszerző, szerzői esttel. Művei közt találunk a zene minden műfajában írt alkotásokat, a kisebb formáktól a szimfonikus zenén keresztül az operáig. E szerzői est műsorát Majtényi, Topârceanu és Reviczky verseire írt dalaiból, a Hajnaltól hajnalig című opera részleteiből, a Fúvós-trióból, és a Vonósnégyesből állítottuk össze.

Csire József zeneszerző a fővárosi Ciprian Porumbescu konzervatórium tanára, Nagyváradon született, itt végezte az elemi- és a középiskolát, és 1946-ban érettségizett. Korán kezdett zenét tanulni, a Boda családnál, Dr. Szalay Eleménnél és Kovács Győzőnél. Mint diák, ifjúsági zenekart szervezett Nagy Imrével. E zenekarban hangversenymester, szólista és karmester. Emellett azonban más helyi zenekarban is tevékenykedett. Tagja

volt több kamaraegyüttesnek, melyek éveken át állandó résztvevői a nagyváradi és a környező kisebb városok hangversenyének.

Váradi tanárai közül Dr. Szalay Elemértől a zeneszerzés egyik legfontosabb tudományának, az összhangzattannak elméleti és gyakorlati elveit sajátította el. Ma Csire József is ezt a „mesterségbeli titkot” adja át főiskolai zeneszerző-, karmester- és muzikológus hallgatóinak. Ma is büszkeséggel emlékszik vissza, hogy már ifjú korában azon a szinten tanulhatta a modulációt, ahogy ma hivatalos tantárgyként a főiskolai hallgatók tanulhatják azt.

Jelentős szerepet játszott Csire József fejlődésében, hogy Búzás Ede hegedűművész vonósnégyesében játszhatott. Az együttes tagjai voltak Schmidt Béla és Miklóssy Gábor festőművész. A háborús idők zűrzavara megakadályozta, hogy a tervezett Beethoven: Vonósnégyes-ciklust hangverseny keretében játszassák. Ezért sok munka veszett kárba.

Mint zeneszerzőnek és előadónak emlékezetes szereplése marad az 1946 tavaszán megtartott hangverseny, ahol a Béke Himnusza című hegedű és zenekarra írt szimfonikus kompozícióját mutatta be. A zenekart Bíró László vezényelte.

A kolozsvári Zeneművészeti Főiskolán párhuzamosan három szakot kezdett meg: hegedű- és karmesteri főtanszakot, valamint tanári-zeneszerzői szakot. Mint főiskolai hallgató, tagja volt az Állami Magyar Opera zenekarának és a Nagy István szervezte Akadémiai kórusnak is.

1949 végén Bukarestbe került. Zenei tanulmányait egy időre megszakítja, mivel a fővárosi Bölcsélet- és Társadalomtudományi Főiskolára kerül, a sajtó szakra. Az ott szerzett képesítés alapján 1951-ben a Közművelődési Bizottság Zeneigazgatóságára helyezik. Ezekben az években - 1951-1964 - közvetlenül hozzájárult az ország új zenei intézményeinek a létesítéséhez, az első nemzeti- és nemzetközi versenyek és fesztiválok megszervezéséhez, a hazai és külföldi turnék megszervezéséhez, a zenealkotás fejlesztéséhez, az ifjú előadóművészek promóválasához.

A bukaresti opera együttesét 1958-tól vezényli. Operákat és baletteket dirigál a fővárosban és vidéken. 1961-ben kinevezik a Zeneművészeti Főiskola Opera Főtanszakára karmesternek.

Ebben a minőségben, a Zeneakadémia Stúdió-zenekarának is karmestere. Néhány év múlva, 1964-ben a karmesteri és partitúra-olvasási tanszékre nevezték ki. Diákjai előbb tanárképzősök voltak, az utóbbi években zeneszerzők, muzikológusok és karmesterek. Ebben a beosztásban dolgozik ma is.

## Vomácska József

*„Az itteni zenei élet irányítója, annak lelke, mindene: Vomácska József professzor, az általa három év előtt újból életre keltett filharmonia vezetője...”* E szavakkal méltatta Guttman Miklós, nagyváradi zongoraművész és zeneesztéta 1926-ban, egy zenei folyóiratban.

Vomácska József 1868-ban Csehországban született. Zenei tanulmányait a prágai Konzervatóriumban végezte. Tanítványa volt Anton Dvoraknak, a híres zeneszerzőnek, akitől összhangzat- és ellenponttant tanult. Tehetsége, szorgalma elismeréseként a főiskola legjobbjai között emlegették. Hangszerén – a klarinéton – meg éppenséggel senki sem vehette fel a versenyt.

Első kapcsolata városunk zenei életével 1893. december 16-án volt, amikor egy filharmonikus hangversenyen közreműködött – mint szólista – Weber Klarinétversenyével. Évek múltán is szívesen vállalja, hogy szólistaként fellépjen, hogy színesebbé, változatosabbá tegye a szimfonikus hangversenyek műsorait. Ezt azért is szívesen teszi, mert érzi, tudja, hogy a fúvóshangszereket sajnálatos módon mellőzik.

Mint karmester, 1898. február 2-án vezényli első alkalommal a váradi filharmonikusokat. Ez a kapcsolat több évtizeden át tart. A város zenei életével, mind személye, mind munkássága, elválaszthatatlanul annyira összeforrt, hogy ez az időszak nélküle szinte elképzelhetetlen.

Sokoldalúságát bizonyítja, hogy sok kiváló hazai és külföldi művésszel vállal közös szereplést. Mint zongorakísérő állandó közreműködője a hangversenyeknek. A zeneoktatást is szívügyének tekintette és igen látogatott, jó hírnek örvendő zene-

iskolájából – amely az egykori Szalárdi utcán volt – sok növendéke gyümölcsöztette tudását a szimfonikus zenekarban.

1929-ben vezényelt utoljára. Ekkor búcsúzott el a város zenei életétől, amelynek irányításában harminchat éven át, olyan fáradhatatlanul és nagy sikerrel tevékenykedett. Majd később, a Belényes melletti Petrócra költözött. Ott egy kis házat vett magának és hitvesével a zenei élettől visszavonulva élte hátralevő éveit. 1933-ban hunyt el. A belényesi temetőben helyezték örök nyugalomra.

(Fáklya, 1969. április 26. – Bihari arcok)

## Beleznay Antal

*„Egy lobogó sörényű, alacsony, nagyhomlokú emberke jön a feleségével, az operaénekesnők komor fekete eleganciájával. Az öreg Hamza rázendít:*

*Fekete virágú karcsú liliomszál...*

*A közönség feláll. Észrevették a közelgő párt, Beleznay Antalt, a nóta szerzőjét.”*

Így emlékezik a kortársról Dutka Ákos *A Holnap* városában, amikor a dalköltő egy-egy nagyváradai kávéház teraszán megjelenik. De mi is, annyi idő után, meghatottsággal gondolunk a kedves jelenetre és arra, hogy milyen tisztelettel vette körül Nagyvárad közönsége kedvenc zeneszerzőjét.

Beleznay Antal 1857-ben született Jászberényben. Apja kántor. Így, hamar mutatkozó zenei képességét, hozzáértő irányítással rövid idő alatt eredményesen fejlesztheti. Tanulmányai elvégzése után – átmenetileg – szülővárosában telepszik le, ahol azonnal kórust szervez, és országos hírnevet vív ki magának. Ennek eredményeként, meghívják Nagyváradra zenetanárnak. A tanítás mellett bekapcsolódik a helyi zenei életbe és 1891-ben megszervezi a filharmónia kórusát. Még ez évben, december 19-én be is mutatkoznak egy sikeres hangversenyen. Mint kórusvezető, addig is közismert volt, de azzal, hogy a szimfonikusok hangversenyén az új kórustal közreműködött, egycsapásra ma-

gára terelte a hangverseny-látogató közönség figyelmét, elismerését. Majd, több alkalommal vezényli a nagyváradi filharmonikusokat. A repertoárból megemlítjük Beethoven és Haydn oratóriumait.

De emlékezzünk meg a zeneszerző Beleznay Antalról is, mert elsősorban az.

A dalok mellett ír miséket, kisebb egyházi műveket és szimfonikus zenét. Tárogatóhang című alkotását 1904-ben mutatták be Budapesten. Dalai, a rádió hullámain ma is elég gyakran felcsendülnek. A kortársai is értékes zeneszerzőnek tekintették. Mi sem bizonyítja jobban, hogy nótafának nevezték. Az elnevezésben nem volt semmi túlzás. Valósággal ontotta magából a szebbnél szebb dalokat. A gazdag termésből íme egy néhány: Édesanyám nem tudok elaludni; Két gyöngye volt a falunak; Egy szomorú csillagtalán éjjel; Juhászlegény; Egyszer esik esztendőben; Sárgadinnye levele. A dalkedvelők, ma is magukénak érzik e kis műveket és akarva-akaratlan – a szerzőt nem ismerve – népdalként terjesztik.

1915-ben hunyt el. Nyilvánvaló volt, hogy temetésén nagy tömeg fog megjelenni, ezért a ravatalt az állomás előtti téren állították fel. Az olasz temetőben az írók és művészek nevében Sas Ede búcsúztatta: *„a költő, a művész dicsősége az a nap, ami felszárítja a könnyeket és fényt, ragyogást varázsol a szomorúság éjszakájának helyébe.”*

(Fáklya - Bihari arcok)

## Beethoven-bemutatók Nagyváradon

Ahogy közeledünk a Beethoven-év végéhez, akarva-akaratlan megpróbáljuk felmérni, mi az, amit megtettünk e rendkívüli zeneszerző emlékének ápolásáért és mi az, amit még megtehetünk volna, hogy ez az emlékévé még maradandóbb élményekkel éljen tovább azokban a zenekedvelőkben, akik a szép számmal rendezett hangversenyeket szorgalmas kitartással látogatták.

Szerte a világon egymást érték műveinek előadásai és nem volt ritkaság az egész estét betöltő emlékhangverseny sem. S e rendezvényekből Nagyvárad is kivette a részét: szimfonikus hangversenyeket és kamarazene-esteket egyaránt tartottak városunkban.

Váradon hagyománya van a Beethoven-kultusz ápolásának: már a múlt század második felétől több jelentős adat tanúsítja ezt. Természetesen ez nem zárja ki, hogy korábban már játszották Váradon e csodálatos alkotásokat, de egyes művek bemutatásának pontos dátuma ma még tisztázatlan. Most csak azoknak a műveknek egy részével akarunk foglalkozni, amelyekről határozottan tudjuk, hogy mikor kerültek a hangversenyek műsoraira.

1868. február 29-én mutatták be Négykezes zongoraszonátáját (op. 6), Székács József és Basch Stefánia előadásában. A következő év október 9-én Reményi Ede világhírű hegedűművész előadásában hallgatta a nagyváradai közönség az F-dúr románcot.

1870. február 21-én Shophie Menter német zongoraművésznő, Liszt Ferenc egyik legkiválóbb tanítványa hangversenyt tartott városunkban. Műsorában volt egy Beethoven zongoraszonáta is.

A Hellmesberger-vonósnégyes 1873. január 23-án az op. 74-es Esz-dúrt, a Lórenczi-vonósnégyes pedig, 1875. április 24-én az op. 95-ös vonósnégyest mutatta be. E két európai rangú együttes Beethoven művei terjesztésének mindig nagy jelentőséget tulajdonított.

1877. egyik legkiemelkedőbb éve a nagyváradai zenei életnek. Liszt Ferenc másik tanítványa, Martha Remmert neves zongoraművésznő két hangversenyyel szerepelt városunkban: február 2-án és 18-án. Mindkét alkalommal műsorába iktatott egy-egy Beethoven alkotást. Február 2-án az Athén romjait, 18-án pedig a cisz-moll (Holdfény) szonátát adta elő. Március 15-én Pablo Sarasate világhírű spanyol hegedűművész és Anton Door osztrák zongoraművész - Czerny kiváló növendéke - tartották közös hangversenyüket. Műsorukból magasan kiemelkedett a Kreutzer-szonáta.

A *Nagyvárad* című napilap 1877. április 27-én a kiváló nagy lengyel hegedűművésze-ről így ír: „*Mi Wieniawskitól Beethoven hegedűkoncertjét zenekari kísérettel szeretnénk hallani, hogy a mestert*

*egész ragyogásában és jelentőségében méltányolhassuk*”. E rövid idézetből is kitűnik, hogy a közönséget a zongorakísérettel előadott mű nem elégítette ki. Meg kell azonban azt is említeni, hogy a kíséret pontatlan is lehetett, mert Altschul Rudolf zongoraművész az utolsó pillanatban vállalta el a közreműködést a megbetegedett Deutsch Willy zongoraművész helyett.

Zenekari hangversenyek már a XVIII. és XIX. században is voltak városunkban, de filharmonikus elnevezéssel az első 1888. január 5-én volt. Ezen a hangversenyen még nem szerepelt Beethoven-alkotás. A másodikon azonban már igen: február 25-én került bemutatásra a Hetedik (A-dúr) szimfónia, a következő év november 16-án pedig az Első Leonóra nyitány. 1890. december 13-án a Prometheus-nyitányt, 1891. január 5-én az Ötödik (Sors) szimfóniát Smerhovszky József vezényelte.

Új karmestert kap a filharmónia Bachó István személyében, aki ugyancsak gazdagította a helyi bemutatók számát. Így az ő nevéhez fűződik a Fidelio-nyitány 1893. december 16-i, és a Hatodik (Pastorale) szimfónia 1895. március 23-i előadása.

Új fejezetet jelent a filharmonikusok életében Vomácska József karmesteri munkája. Sokáig dolgozott a zenekarral és több művet mutatott be. 1905. április 2-án bemutatóként az István király nyitányt és az op. 112-es Kantátát vezényelte.

1927-ben emlékezett meg a zenei világ Beethoven halálának 100. évfordulójáról. E jelentős évfordulón Fidelio című operájával ismerkedett meg közönségünk a Kolozsvári Román Opera művészeinek előadásában. Horváth Károly nevéhez fűződik a Coriolan-nyitány és a Kontratáncok megszólaltatása. Erich Bergel, a következő művekkel ismertette meg első előadásában a helyi zenekedvelőket: Kilencedik szimfónia, az aradi filharmonikusok kórusának közreműködésével; Házavatás és Második Leonóra-nyitány, valamint a Karfantázia.

Acél Ervin, a nagyváradi filharmónia fiatal karmestere két nyitány megszólaltatásával gazdagította a Beethoven-bemutatókat: Névnapi nyitány és Athén romjai.

A helyi kultúrotthon keretén belül évek óta működő kamaragyűttes az emlékév tiszteletére több bemutatót Beethoven-ciklust tartott.

Beethoven emlékét talán azzal ápolnánk legméltóbban, ha most, születésének 200. évfordulóján olyan terv megvalósítását tűznénk ki célul, amely során a következő hét évben, halálának 150. évfordulójáig minden eddig be nem mutatott művét előadnánk városunkban.

(Fáklya, 1970. december 12.)

## Enescu és Nagyvárad

Ma ünnepeljük George Enescu – zeneszerző, karmester, hegedűművész, orgonaművész, zongoraművész és tanár – születésének 90. évfordulóját. Azonban mi, nagyváradiak, ebben az évben szívesen visszaemlékezünk még két Enescuval kapcsolatos évfordulóra, és felhívjuk tisztelőinek figyelmét e nevezetes eseményekre. Ugyanis 50 éve hangversenyezett először városunkban és 40 éve, hogy e város akkori vezetői, e kiváló és sokoldalú művészt, születésének 50. évfordulója tiszteletére díszpolgárrá avatták.

Az első alkalommal 1921. június 4-én hangversenyezett Nagyváradon. A következő nap a *Nagyvárad* című napilapban, magát megnevezni nem akaró méltatója így ír e nevezetes bemutatkozásról: „*A legnagyobb élő román zeneművész hangversenyezett tegnap délután Nagyváradon. A csodálatos tehetségű művésztől csak szuperlatívuszokban lehet megemlékezni. Mindazt Enescu művészetéről el lehet mondani, amit az előadó művészet legnagyobbjairól szögezhetek le csupán. Stílusának mélysége, interpretálásának virtuozitása ragyogó harmóniába olvad. Bámulatos hangú hegedűje, lenyűgöző zsenialitásának szolgálatában áll.*”

Második találkozása a nagyváradi közönséggel 1923-ban is bizonyította, mennyire őszinte volt az a siker, amit első alkalommal elért e városban. Pedig a hangverseny előtt többekben felmerült a gyanú, hogy ez a találkozás esetleg rosszul is sikerülhet. Arra gondoltak, hogy a hangverseny látogatottsága ez alkalommal szerényebb lesz, és nem fogja olyan zsúfolt nézőtér közönsége ünnepelni a világhírű művészt, mint először. A gyanú azért merült fel, mert a helyi operatársulat azon a napon újí-



totta fel a múlt században már bemutatott Gounod-operát, a Rómeó és Júliát. Örvendetes tényként könyvelhetjük el, hogy az aggodalom indokolatlannak bizonyult és mind az Enescu hangversenyén, mind az operában zsúfolt közönség ünnepelte mindkét zenei eseményt.

Jóleső érzéssel gondolunk a harmadik találkozásra, amikor nem is egy, hanem három hangversenyre látogatott hozzánk. Természetesen különböző műsorokkal. A harmadik estnek zene-történeti jelentőséget adott az a tény, hogy városunkat és annak lelkes zenerajongóit, a Harmadik zongora-hegedűszonáta ősbemutatójával tüntette ki. Ez a szonáta nemcsak Enescu alkotóművészetének kiemelkedő műve, hanem a román zeneművészetnek is fontos határköve.

Jelen esetben nem célunk, hogy minden itteni szereplését sorra vegyük. Inkább csak azt akarjuk, hogy a látogatásainak jelentősebb eseményeit idézzük fel, és ne felejtjük megemlíteni, hogy hány rangos, sokat jövedelmező turnét nem vállalt csak azért, hogy hazájában többet szerepelhessen. A hazai turnék minden alkalommal kisebb helységeket is érintettek, s így jutott el megyénkben – Nagyváradon kívül – Belényesre is. Milyen elgondolkoztató cselekedet egy világjáró művésztől. De az is, hogy ma, fiatal művészeink nem gondolnak a kisebb városokra, s annak közönségére.

Visszatérve Enescu nagyvárad-i szerepléseihez, foglalkozzunk – néhány hangversenyt elhagyva – az 1931-es évvel, s annak eseményeivel.

A Mester ebben az évben ünnepelte születésének 50. évfordulóját. Az egész ország a legnagyobb ünneplésben részesítette. Ebből a kedves megemlékezésből városunk is kivette részét. E jelentős évforduló tiszteletére George Enescut Nagyvárad díszpolgárává nyilvánították. Íme, hogy méltatja ez eseményt a *Nagyvárad-i Napló* 1931. december 1-i száma: „*A szombat esti koncert nemcsak azért jelentett ünnepet a nagyvárad-i zenei publikum számára, mert a hegedűnek egy olyan hatalmas gondolkozója, mint Enescu tárta fel előttünk lelkivilágát, hanem azért is, mert a nagy-szerű mesternek ötvenedik születésnapja alkalmából ezen az estélyen nyújtották át Nagyvárad városa díszpolgári oklevelét*”.

Mielőtt befejeznénk visszaemlékezésünket, idézzük fel utolsó nagyváradai szereplésének emlékét, Boda Oszkár 1938. november 15-én megjelent szép soraival: „*Távol a nyomasztó valóságtól, itt minden csak szív volt. A zene közvetlen útja a szívhez, az éneken keresztül vezet. Az átérés is akkor közelíti meg a valóságot és hagy maradandó nyomokat, ha a szív a hangszeren át tényleg dalol, beszél. Enescunak minden egyes hangja elbeszélés, ének, így érthető, miért sugároz játéka annyi emberfölötti szépséget, jóságot, nyugalmat.*”

Napjainkban a helyi filharmonikus zenekar nagy szolgálatot tesz zenei életünknek, amikor Enescu műveit állandóan műsorán tartja. Ugyanis megbecsülésnek örvendenek kamarazene alkotásai, melyek szintén elmaradhatatlan részei egyre fejlődő, színesedő művelődési életünknek. Azonban, sajnálatos, hogy közönségünk e világhírű zeneszerző fő művét, az Oidipusz című egyetlen operáját csak lemezzől vagy rádióban hallgathatja. Úgy gondoljuk, óriási szolgálatot tenne a Bukaresti Opera, ha országos turnén, s így városunkban is színre hozná ezt a kiváló alkotást.

(Fáklya, 1971. augusztus 19.)

## Főiskolai hallgatók hangversenye

Nagy szükség van egy olyan támogatásra, melynek segítségével ezt a nehéz, gyakran göröngyös pályát eredményesen járhatják meg. Bármilyen szerény lehetőség kínálkozik a fellépésre, az ifjú művészenek meg kell ragadnia azt, hogy az egyéniséggé váláshoz szükséges tapasztalatokat gyarapítsa. Ezek a megmondások adták két évvel ezelőtt az ötletet: a Nagyvárad Municipiumi Művelődési Ház keretében rendszeres hangverseny-sorozatot kezdeményezzünk és szervezzünk az ország különböző zeneművészeti főiskoláin tanuló hallgatók és az arra érdemes kiváló középiskolai diákok számára, hogy méltó körülmények között, kellő segítséggel, pódiumra léphessenek.

A szereplési lehetőségek megteremtésével a holnap művészei hangverseny-gyakorlatra tesznek szert, és művészi élményeket

szereznek. A nyilvános fellépésekkel járó felelősségteljes munka erősíti az ifjút, fejleszti összpontosító képességét, nagy mértékben segíti pályája további alakulását. Nevelő hatásuk és gyakorlati hasznosságuk tehát több irányban gyümölcsöző.

Amikor a fiatal szólistákat szereplésre szólítottuk fel, megbíztuk őket: tanuljanak meg és adjanak elő olyan darabokat is, amelyeket eddig még nem játszott senki sem városunkban, vagy csak nagyon ritkán adtak elő. Ezáltal hozzájárulnak Nagyvárad zenei életének gazdagításához, repertoárjukat pedig jelentős művekkel gyarapítják.

Így jutott hangversenydobogóra a tehetséges középiskolás Andrásy Katalin, Pataki Magda növendéke, I. Brudașcă zeneszerző, a fővárosi Ciprian Porumbescu Zeneművészeti Főiskola hallgatója, Tokaji Ágnes és mások.

A csaknem két teljes évadot átfogó munkatervből a legutóbbi rendezvényünk műsorát emeljük ki, újszerűsége miatt. Azokon a műveken kívül, amelyek már többször felhangzottak hangversenypódiumainkon, az ifjú szólisták olyan darabokat is játszottak, melyeket nem hallott eddig Nagyvárad zenekedvelő közönsége. Ilyenek voltak például O. Messiaen, D. Milhaud, C. Țăranu és mások művei.

A színvonalas műsor ismertetése minden érvelésnél jobban hat. Bajusz Judit, a C. Porumbescu Zeneművészeti Főiskola hallgatója, Halmos György érdemes művész tanítványa, S. Toduță: Passacaglia és Bartók Béla: Hét tánc bolgár ritmusban című darabokat játszotta. Viski Klára és Tokaji Ágnes, a kolozsvári Gh. Dima Zeneművészeti Főiskola hallgatói – előbbi Ágoston András, utóbbi Nagy István tanítványa – első alkalommal szólaltatta meg Nagyváradon D. Milhaud: Szonáta két hegedűre című érdekes alkotását. C. Țăranu: Sonata ostinato és Cl. Debussy: Claire de luna című darabjait Horváth Erzsébet, Harald Engherliu tanítványa adta elő. Tulván Gizella középiskolás korában Antal Ilona zongoraművésznő tanítványa volt, jelenleg pedig a fővárosi zeneakadémia utolsó éves hallgatója, Corneliu Gheorghiu osztályában. Ő mutatta be zeneszerző kollégájának, I. Brudașcănak Rustemjét, és O. Messiaen Canteyodjaya című alkotását. A szokatlan hangú darabokat lelkesen

fogadta az újra érzékeny közönség. Befejezésül Sava György zongoraművész és tanítványa, Lucia Crăiță játszotta Bartók Béla Röggtönzések című darabját.

A műsorban közreműködött ifjú szólisták jól megállták helyüket a pódiumon, szép munkát végeztek. Ahhoz azonban, hogy igazi művésszé váljanak, még sokat kell dolgozniuk, sokféle stílust kell elsajátítaniuk, és törekedniük kell arra, hogy egyéni módon interpretálják az elsajátított darabokat. A kitartó munka fogja végső soron eldönteni kik a kiválasztottak, akik azok, akiknek sikerülni fog, kik tehát azok, akik a művészi karrier végső állomásához fognak eljutni.

E rendezvényekről szólva ki kell emelnünk azt, az eléggé nem méltányolható támogatást, amelyet a Nagyvárad Művelődési Ház igazgatója, Cuiuş Ioan és közvetlen munkatársai: Dumbravă Constanţa és Varga Lajos nyújtanak e rendezvények érdekében. Minden komoly zenét szolgáló kezdeményezést készségesen felkarolnak és önzetlenül, lelkesedéssel, ügyszeretettel járulnak hozzá Nagyvárad zenei életének a fel lendítéséhez.

(Művelődés, 1972. március)

## Déryné Nagyváradon

Szeptember 29-én száz éve, hogy meghalt Déryné Széppataki Róza. E jelentős évforduló alkalmából foglalkozunk a kiváló énekesnő nagyváradai szerepléseivel. Azért beszélünk csak az énekesnőről, mert ez alkalommal operaszerepléseit akarjuk megvilágítani. Fáradhatatlan munkájával nagyban hozzájárult városunk operakultúrája továbbfejlesztéséhez. Kitörölhetetlenül beírta nevét művelődéstörténetünk aranykönyvébe azzal, hogy talán senki sem tett annyit az opera terjesztéséért és megszer tetéséért, mint ő. Mindig, amikor a város falai között tartózkodott és fellépéseivel gyönyörködtette zenekedvelő közönségét, e lelkes hallgatóság kedvencnek kijáró ünneplésben részesítette. Ismereteink szerint szinte elképzelhetetlen, hogy teljes képet

adjunk, ezekről, az ünnepnapokról. A további kutatások eredményezhetik a teljes megismerést.

A kutatók munkáját segíti, hogy megajándékozta az utókort felbecsülhetetlen értékű Naplójával. Déryné önéletrajza, ez a becses emlékirat, művelődéstörténetünk egyik legértékesebb dokumentuma. E mű ismeretében bárki elképzelheti, mit jelentett a kortársaknak, ha a mai ember sem tudta kivonni magát elbűvölő hatása alól. E sorokat olvasva magunk elé tudjuk képzelni varázslatos alakításait, magával ragadó művészetét és ő tehetta – operát kedvelő közönséget neveljen. Ekhós szekéren, úttalan utakon is vállalta a vidékjárást. Útszéli fogadóban szállt meg, átalakított kocsmaszínben játszott, csak hogy kitűzött célját elérhesse. Rajongó közönsége meg is érdemelte ezt a határtalan áldozatot. Egyformán szerették egymást. S valóban, hogy a múlt század első felében gazdag és virágzó operaéletről beszélhetünk, nem kis mértékben Dérynének az érdeme. Ő volt az első énekesnő, akinek énektudása, kiművelt koloratúr ének-lése európai színvonalat ért el.

Első alkalommal 1823-ban énekelt Nagyváradon. Íme, hogyan emlékszik vissza erre az első találkozásra Naplójában: *„Újra rimánkodtak, hogy csak Váradra menjek el még velük, csak kevés játékra. Igen kívánják, hogy vigyem át a társaságot, hogy ők is hallhassanak operát. Mit tudtam tenni, átmentem velük...”* (II. 72)

A következő években sokszor megfordult e város falai között, s minden fellépésével hatalmas sikert ért el. Gyakori vendégszerelése operakultúránk erőteljesebb kibontakozását eredményezte.

[De a nagyváradai operajátszás kezdete visszavezethető az 1760-as évekre. Ebben az időben a zenekari hangversenyek is rendszeressé váltak. Hetenként kettő: vasárnap és kedden. Maga az a tény, hogy a gyökerek ilyen mélybe nyúlnak, bizonyítja, mennyire benne élt mindig az emberekben a fejlődési, műveltségi vágy. A város közönsége – írja Lakatos Lajos – az opera és hangversenyek mellett *„1781-ben a normális iskolát (a régi lebontott Nagy – Teleki-utcai iskola helyén) megnagyobbítja, s ott muzsika iskolát állít fel”*. (Nagyvárad múltja és jelenéből, 1904, 46.) Továbbá az is jelentős adat, amit a *Hazai Tudósítások* 1808. I. félév, 237. lapján ír: Nagyváradra szívesen betértek a magyar

vendégtársulatok, mert volt rá eset, hogy hatszáz főt meghaladó közönség is összetoborzódott magánházaknál rendezett koncertre.]

Visszatérve az ünnepeltre, egy más alkalommal a következő veti papírra: „*Vége lévén a kolozsvári saisonnak, elutaztunk Nagyváradra. Innen aztán úgyszólván jöttünk-mentünk, majd Debrecenbe, majd Miskolcra, Kassára, majd ismét vissza*” (II. 332)

Déryné hatalmas sikert aratott mindenütt, ahol csak megjelent. Tapsorkán, hangos ünneplés és virágosó volt a közönség jutalma, játékaért.

Íme a *Honművész* 1833. szeptember 1-i számában Jakab Mihály írása: „*Tancred, ez a pallérozott világ minden színein kedvelt daljáték lepelt meg augusztus 20-ika estélyén legelsőben minket; s mily szívemelőleg hatott most ránk kellemes Dérynének (Amenaide) és jeles Szerdabelyinek (Tancred) báró Wacquont ezredének muzsikái kara által mesterileg kísért ezüst hangjaikon a nagy Rossini bályos műve, csak érezni, de leírni nem tudjuk.*” Majd néhány nappal később így ír: „*Szeptember 23-án Szerdabelyi József fordítása után Déryné részére adatott Zampa vagy a márvány-menyasszony. Maga az idő is rendezni kívánt a jeles művésznének, mert két beti csaknem szakadatlan esőzés után ekkor egyszerre kitisztult, honnan oly roppant néppel telt el a játékszín, milyenre még Várad nem emlékszik. Dehogy is maradhatott volna érzéketlen az iránt, ki birodalmát mindig megérdemli, várakozást mindig megelőzni törekedett, ma pedig Camilla szerepében mintegy önmagát felülmúlva, színészi tökélyeinek egész fényében tündöklött.*”

Az 1833-as évben, Jakab Mihály említette két opera (Tancred és Zampa) mellett műsorra kerültek még a következő operák: A szevillai borbély, Béla futása, Fra Diavolo, Fekete asszony, Bűvös vadász, Preciosa és Eliza és Claudio.

Az 1830-as és 40-es években még gyakran visszajön Nagyváradra, hogy művészetével és apollói derűjével örömet szerezzen közönségének.

Örömmel állapítjuk meg, hogy Déryné itteni szereplései évtizedekre kisugárzó hatással voltak operaművészetünkre. Gyümölcsöző hatását akkor is érezni lehetett, amikor ő már régen visszavonult a színpadtól.

(Művelődés, 1972. szeptember)

## Kodály-bemutatók Nagyváradon

A Kodály-évforduló jelentőségét csak növeli az az eléggé nem méltányolható tény, hogy az Egyesült Nemzetek kulturális szerve, az UNESCO hivatalosan Kodály-évvé nyilvánította az 1972-es évet. Ezt az alkalmat használjuk fel, hogy a kiváló magyar zeneszerzőt, akit az egyetemes zenekultúra is magáénak vall, összekapcsoljuk Nagyvárad zenei életével, ahol, mint népdalgyűjtő, zeneszerző és karmester is szerepelt.

Eősze László könyveiből tudjuk, hogy Kodály Zoltán 1916-ban három hétig Nagyszalontán tartózkodott, ahol egyes népdalgyűjtők munkáját ellenőrizte, s ugyanakkor maga is gyűjtött ezen a vidéken; egy biharfüredi fénykép pedig arról tanúskodik, hogy 1917-ben Bartók Bélával és Ioan Bușitával együtt járták Belényes környékét. Művei közül először a Valsettet adták elő Nagyváradon. (1924. december 1.)

A következő évben, ugyancsak december 1-jén, a kiváló nagyváradai szólista, Fischerné Szalay Stefánia a Székely keservet adta elő. (Hét zongoradarab, op. 11)

1927. február 19-én Bartók Béla tűzte műsorára a Kilenc zongoradarabból (op. 3) a 4. és 5. számot. Pár nappal később, február 23-án ismét bemutató volt: Bazilidesz Mária Guttmann Miklós kíséretével először énekelte Váradon az Akkor szép az erdő és Kocsi, szekér című dalokat.

1928. március 24-én a mindig szívbemarkoló hatásos hegedű-zongorára komponált Adagiót Rubinstein Erna hegedűművésznő játszotta, Zsizsmann Rezső kíséretével. Július 5-én Medgyaszay Vilma előadásában hangzott el a Kádár Kata, A három asszony és Tücsöklakodalom. Zongorán kísért Dr. Herz Ottó. December 4-én Wechsler Ily játszotta a zongorára komponált Meditation-t.

Bartók Béla utolsó nagyváradai hangversenyén (1933. december 14.) ismét műsorába iktatott két Kodály-művet, a Sír feliratot és az Allegro grasio-t. 1936. március 11-én Gyenge Anna adott elő két dalt: A csitári hegyek alatt és Ne búsuljon senki menyecskeje.

A következő mű már nagyméretű alkotás: a Hány János. Az előadás napja: 1938. május 7. A bemutató előtti napon a *Szabadság* című helyi napilap ezzel kezdi cikkét: „*Hány János bemutatója lesz a színházi év legnagyobb eseménye*”. Azóta többször is alkalma volt közönségünknek e valódi népi daljátékot újra és újra megtapsolni. Az előadásról így ír Daróczi a *Szabadság* 1938. május 10-én megjelent számában: „*A Thália igazgatóságának bőkezűségéből aztán mi is megismerkedhetünk. (...) Színházunk igazgatósága és a színház egész művészszemélyzete bebizonyította, hogy a legnagyobb feladatok megoldására is bátran vállalkozhat. (...)*

*Kell-e ennél hálásabb téma olyan író számára, aki humoros mesefátyolával vonja be a nézőket, s a meseíróval együtt olyan zeneszerző írja meg a bűbájos történetet kísérő zenét, aki művész és a művészetnek gazdag tárházából azokat az akkordokat köti csomóba, amelyekből diadalmasan csendül ki a magyar dal.*

*Már maga a külső kiállítás is az első pillanatban lenyűgözte a nézőt. (...)*

*A címszerepet Gróf László alakította igaz művészettel. (...) Szerelmét Solymosán Magda alakította. Ilyennek álmodhatták meg a magyar falu szépséges rózsaszálát, aki szerelmét elkíséri akár a világ végére is. (...) A megnagyobbított zenekart Stefánidesz József vezényelte művészién, a toborzót a közönség megismételtette.”*

A következő hónapban, a Sztárai Énekkar előadásában a Székely keserves hangzott el, Soós András vezényletével.

1941. szeptember 6-án bemutatásra került a budapesti Mátyás-templom ének- és zenekara vendégszereplésével, Sugár Viktor dirigálásával a monumentális Budavári Te Deum nagyzenekarra, vegyes karra és szóló-négyesre.

A következő évben (1942. február 16.) a Nagyváradai Tanítók Kórusa, Andrassy Ede vezényletével három darabot adott elő: A magyarokhoz, Zöld erdőben és Fúj, Süvölt a Mátra szele. Március 21-én a Tanítóképző Kórusa három számot énekelt, Lukács László vezetésével: 150. genfi zsoltár, Esti dal és Ave Maria. Szeptember 5-én Orgonaprelúdium hangzott el Gregor Klára előadásában.

A nagy muzsikus 60. születésnapja alkalmából rendezte meg az Immaculata Intézet, Kodály első, egész estét betöltő nagyváradai



szerzői estjét. Az alkalom ünnepélyességét azzal akarták emelni, hogy a zeneszerzőt személyesen is meghívták az előadásra. Elfoglaltságára való tekintettel Kodály nem fogadhatta el a meghívást, ezért a személyes találkozás Nagyvárad közönsége és a világhírű mester között a következő év májusára tolodott el. A szerzői est sikerét a helyi lapok híven tükrözik. A közölt méltatások közül Kiss Tamás írásából idézünk egy rövid részletet. Megjelent a *Nagyvárad* 1942. december 12-i számában. „*A meleg ünneplés és a hála hangja diktálta azt az elhatározást, hogy a nagyváradai éneklő ifjúság táviratban köszöntse a hatvanéves mestert.*

*(...) Bensőséges magas ünneplés volt ez. A 60. éves Kodály Zoltán ugyan nem volt jelen, de érzett, hogy a gyermekkórusok minden skáláján az ő keze játszott, alkotó Géniusza jelent meg.”*

1943. március 19-én népdalfeldolgozásokat énekelt a helyi zeneiskola tanárnője, Dr. Újfalussyné Mándy Margit, zongorán kísérte Újfalussy József. Április 21-én a kolozsvári opera balett-kara vendégszerepelt Nagyváradon. A Marosszéki húsvét táncjátékot mutatta be Vaszy Viktor igazgató-karmester dirigálásával. Május 25-én Kodály-est volt a szerző jelenlétében, az Éneklő Ifjúság rendezésében. A következő nap, egy magát megnevezni nem akaró méltatója így ír a *Nagyváradban*: „...*A lelkes közönség őszinte és szűnni nem akaró tapsal köszönte meg a vendégszereplést.*” A cikk írója felsorolja a közreműködő nyolc középiskola énekkarát, műsoraikkal, s méltatja a kórusok vezetőinek: Ratvay Ladisla, Kiss Magda, Dr. Újvárossyné Mandy Margit, Dobay Júlia IV. osztályos tanuló, Andrassy Ede, Csiky Gyuláné, Lukács László és Béczy Ernő munkásságát. Majd így folytatja: „*Végül az összes váradai iskolák egyesített énekkara Kodály Zoltán vezényletével a „Forr a világ”-ot adta elő. A hallgatóság meleg ünneplésben részvett a hatvanéves Mestert, akinek a színpadon, az Éneklő Ifjúság nevében, egy leányka virágcsokrot nyújtott át.*”

1946. március 11-én Török Erzsébet énekelt Kodály-dalokat: A virágok vetélkedése, A búbanat keserűség, Barcsai, Kállai kettős, Dús Csillagom, révészem, Szőlőhegyen keresztül, Puciné és Cigánynóta. Zongorán kísért Macalik Gabriella. Május 26-án a Fiúgimnázium bemutatta a Röpülj páva, Molnár legény

voltam én, Három szabó szegénylegények és Kánon a kis hor-dóról című kórusművét, Andrassy Ede vezényletével.

Az 1947. december 14-i Bartók-Kodály hangversenyből csak a Kodály-darabokat soroljuk fel. A leánygimnázium kórusának előadásában a Vízkereszt hangzott el, Sándor Edit betanításával. Az össitelepi énekkar a Még azt mondják nem illik című darabot szólaltatta meg. Vezényelt Füstös Gyula. A SZEDOSZ vegyes kara Magas a kaszárnya című művet énekelte, Andrassy Ede művészi vezetésével. Az Építőmunkások Kórusa énekelte a Felszállott a pávát, vezényelt Soós András. A Cipőgyár Énekkara a Nagyszalontai köszöntőt adta elő Lukács László vezetésével, a Grafikai Munkások Énekkara pedig a Süket sógort, vezényelt Kovács Győző.

A Nagyváradai Állami Filharmónia előadásában 1951. november 28-án, Roóth László dirigálásával, a Hány János-szvit hangzott el. A műnek nagy sikere volt. 1956. október 21-én a Marosvásárhelyi Állami Filharmónia vendégszereplése alkalmából a Galántai táncok előadásában gyönyörködhetett közönségünk.

Helyi kezdeményezésből került színre Nagyváradon, 1958-ban a Székelyfonó. A dalművet a 3. Számú Középiskola növendékei játszották, jelentős sikerrel. Az egész vállalkozás spiritus rectora, Kiss Magda zenetanárnő volt.

1970. január 26-án a nagyváradai filharmónia emlékezetes előadásában felhangzott Kodály egyik nagyszabású jelentős zenekari műve a Felszállott a páva című szimfonikus variáció-sorozat, Acél Ervin vezényletével.

Mielőtt e változatos ismertetést befejeznők, a Kodály-év eddigi két bemutatóját is megemlítjük. Március 28-án Pataki Eta énekelt Kodály-dalokat, Horváth Magda zongorakíséretével. Április 26-án hangzott el első alkalommal Nagyváradon, mélyhegedűn, zongora kísérettel, az Adagio, ifj. Thurzó Sándor és Pataki Magdolna előadásában.

Az emlékezetes előadások őszinte, meleg sikere bizonyítja, hogy a zenekedvelő közönségünk mindig élénken érdeklődött és érdeklődik ma is Kodály Zoltán örökbecsű és mélyeséges humanizmussal megírt alkotásai iránt.

(Művelődés, 1972. november)

## Maradandó érték Nagyvárad zenei életében

Francisc Hubic munkássága a helyi lapok tükrében

E két pólus – 1924–1947 – között 23 évet vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy a Francisc Hubic sokoldalú tevékenysége (zeneszerző, karmester, pedagógus, szervező) gyümölcsözően éreztette hatását Nagyvárad zenei életére. Eredményekben gazdag munkásságát, pontról pontra világosan végig lehet kísérni a helyi magyar sajtóban.

Mindjárt, ahogy Nagyváradon megtelepszik, minden tőle telhetőt elkövet, hogy elevenebbé tegye a város zenei életét. 1924 őszén zeneiskolát nyitott, s nem elégedett meg azzal, hogy növendékei tudnak, szépen haladnak: részvételükkel sikeres operaelőadásokat rendezett.

A helyi filharmónia – több évtizedes működéséhez méltóan – 1924–1925-ös évadját jelentős műsorral zárta. (Schubert: h-moll szimfónia, Beethoven: Szerencsés utazás a Csendes-óceánon, Beethoven: 3. zongoraverseny (Eichner Ilona) és Vomácska: Román rapszódia. E hangversenyen mutatkozott be első alkalommal Francisc Hubic, mint karmester. A hangversenyt közösen dirigálták Vomácska Józseffel.

Karmesteri és zeneszerzői sikerének következő állomását így regisztrálja a *Nagyvárad* 1926 június 1-i száma: „*A görög katbólikus székesegyház ének- és zenekara vasárnap este a Katbólikus Kör nagytermében hangversenyt rendezett, amelyen megjelentek a város társadalmából nagy számmal s lelkesen tapsoltak Hubic Ferenc karmesternek, aki mint dirigens és mint zeneszerző nagy sikert aratott s vele együtt a kórus is.*” Az ismeretlen cikk írója majd így fejezi be méltató sorait: „*Az előadás végén Hubic Ferenc karmester népdalait adták elő. Apró finom dalvirágok voltak ezek, kedves kis tréfák, tipikus román melódiák. Ez váltotta ki a legnagyobb tetszést a jelen volt diákságból, nem tudtak betelni az előadás szépségével s kedvességével úgy, hogy hússzor ismételni kellett, s új strófákat kellett adni az illusztris zeneszerzőnek.*”

A helyi sajtó az eredményesen működő zeneiskoláról is tudósít. Ugyancsak a *Nagyvárad* 1930. március 18-i számában,

dr. Faragó Viktor, a helyi filharmónia egyik vezetője így ír: „Nagyvárad zenei életében a jövő egy új ígérete: a Hubic zeneiskola vasárnap délutáni produkciója. Az a nagy idealizmus, lendületes ambíció, ami Hubic tanárt fűti, tudta csak megteremteni semmiből ezt az iskolát, amely egy újabb csapatát fogja adni a zeneértő közönségnek... Dr. Márkus István, az iskola lelkes alapítója, bevezetőjében méltatta az alapítók és a tanerők önzetlen munkásságát, amely létrehozta és odáig fejlesztette az intézetet, amelynek anyagi alapját Frențiu Valer püspök úr áldozatkészsége vetette meg és jeles tanerői között Markus Istvánné, Macalik Gabriella, művészeink nevei garanciát nyújtanak arra, hogy a város többi zeneiskoláinak nemes versenytársa lesz...”

1931. június 14-én rendezett vizsgahangverseny egy lépéssel előrébb vitte azon törekvését, hogy a helyi operaelőadások ügyét előmozdítsa. Különösen időszerű volt ez, hiszen 1924-ben a helyi operatársulat megszüntette működését; az operarajongók igényét a különböző, többé-kevésbé sikeres vendéjátékokkal elégítették ki.

Ez adta az ötletet a helyi kezdeményezés fontosságának, s éppen Hubic zeneiskolájának rendezésében.

A Nagyvárad 1931. június 16-i száma így ír az eseményről: „Tegnap este tartotta a városi színházban Hubic tanár államilag engedélyezett zeneiskolája évzáró hangversenyét nagyszámú előkelő közönség előtt... Külön meg kell említenünk Tripon Aurelt és Stein Vilmost, sok tapsot aratott énekükért. Nagyon szép, meleg orgánummal és behízelt énekkészséggel tűnt fel Vorna Anna. Ádám: A nürnbergi baba című daljátéka került ezután előadásra, melynek sikere osztatlan volt. Kitűnő betanulás és jó játék tette élvezetessé ezt a bályos kis operát. A szereplők között elsősorban kell kiemelniünk Torsan Cornélt nagyszerű muzikalitásával, Gramma Blanka felső hangjainak tiszta csengésével aratott, ügyes játéka mellett, tetszést. De kitűnő volt hangilag dr. Oana Valér és nagyon hozzájárult az összjáték élvezetességéhez Pop Emil. A zenekart Anca Leontin, ez a fiatal tehetséges muzsikus vezette. Ez volt a dirigensi bemutatkozója, mellyel már is szép sikert könyvelhet el. Jól vezette az együttest, talán kicsit túl temperamentumos is volt a zenekarral. A szép kis előadást őszintén és melegen tapsolták. A gondos és művészi betanítás érdeme a kitűnő Márkusi páré, akik fáradhatatlan munkát végeztek.”

E sikeren felbuzdulva, az év végén 1931. december 12-én következett a folytatás, amikor Adam: A nürnbergi baba című egyfelvonásos vígoperáját és Mascagni sokat játszott világhírű operáját, a Parasztbecsületet adták elő. Így e két egyfelvonásos műből egész estét betöltő operaelőadás kerekedett ki, amit a színházban rendeztek, nagy érdeklődés mellett. A műsorlap tanúsága szerint, Nagyvárad Román Operának nevezték e vállalkozást. A főrendező: Ștefan Mărcuș, karmester: Leontin Anca, a kórusvezető: Iosif Botto. A nürnbergi baba szereplői: A. Gritti, Pop Emil, Torsan Cornel, Gramma Blanka. A Parasztbecsület szereplői: Rita Mărcuș, A. Mureșan, Paula Marian, Torsan Cornel, Erdei Ilona.

Hogy miért nem volt folytatás, azt ma már nehéz lenne pontosan megállapítani. Egy azonban biztos: nem a közönség közönye hiúsította meg ezt a kezdeményezést. Tudunk róla, hogy a kolozsvári román opera igazgatósága többször köszönetét nyilvánította – sajtó útján – a nagyváradai közönségnek, amiért mindig oly lelkesen támogatta az operaelőadásokat.

Francisc Hubic a következő jelentős eseménnyel, mint szerző és karmester jeleskedett. A *Nagyvárad* 1933. április 5-i száma beszámol arról a hangversenyéről, melyen a híres Perosinak egyik oratóriumát mutatták be: *„A zenekarra, férfij magánhangokra és vegyes karra írt nagy mű kemény dió a leggyakorlottabb kórusnak is. Annál inkább érdeme Hubic Ferencnek, a kórus agilis karnagyának, hogy azokkal az eszközökkel, melyek ma városunkban rendelkezésre állnak, ilyen elismerésre méltót tudott produkálni... A buzgóságáról és fáradhatatlan energiájáról ismert Hubic karnagy tanította be és vezényelte az együttest, szakavatottságával és még több szeretettel. Hálás közönség tapsolta lelkesen a sokra hivatott együttest és karnagyát.”*

Kiemelkedő sikerének újabb állomása, hogy 1939. június 21-én a kiváló fővárosi Muzicescu-kórus előadta két kórusművét a színházban rendezett hangversenyen, Stoicescu Ștefan vezényletével. A hangversenyéről Pásztor Bertalan írt kritikát a *Szabadság* című napilapban. *„Bőséges programmal szolgáltak, módjukban volt művészetüket minden irányban érzékeltetni. Különös örömünkre szolgált, hogy az előadottak között Hubic Ferencnek, a váradi*

*görögkatholikus püspöki katedrális kiváló regens chorijának, a neves egyházi énekköltőnek, két remek szerzeménye is szerepelt s ezek szépségei a vendégkórus pompás előadásában még inkább érvényesültek.”*

Munkássága maradandó emléket hagyott Nagyvárad zenei életében. Elhunytakor, kerekén 25 esztendővel ezelőtt – s ez adja a mai megemlékezés időszerűségét –, I. R. Botto, a *Nép-akarat* című helyi újság 1947. november 16-i számában így búcsúztatta: *„Még alig hervadtak el a virágok dr. Szalay Elemérnek, a városi Zenekonzervatórium tragikus sorsú igazgatójának sírja felett, a halál most egy másik zenei értéket rabolt el a városnak. Meghalt Hubic Ferenc, aki tanár, zeneszerző és karnagy teendői mellett a múlt nyárig, amikor betegsége miatt visszavonult, a Városi Zenekonzervatórium igazgatója is volt.”*

(Fáklya, 1972. november 19.)

(Ez a cikk megjelent a Hubic-kötetben is.)

## 85 éves a nagyváradi filharmónia

Nagyvárad – hasonlóan a többi városokhoz – a múlt században rohamosan fejlődésnek indult. A nagyarányú fejlődés, különösen az évszázad második felében teljesedett ki, amikor a külső csinosodás mellett a kulturális élet is eredményesen, a kornak megfelelően alakult.

E szerteágazó kulturális életből, csak a zenéről akarunk – természetesen dióhéjban – beszélni, de ezt is leszűkítve a filharmonikus hangversenyekre.

A kor igénye és a szerencsésen jelentkező helyi lehetőség dialektikája, megteremtette a – kisebb-nagyobb megszakításokkal – ma is működő filharmóniát.

Első hangversenyüket 1888. január 5-én tartották, Schintzl karmester vezetésével, akinek sikerült összefognia ezt a lelkes együttest. Ebben a zenekarban, a közös cél érdekében, helyet foglalt mind a képzett szakember, mind a jelesebb műkedvelő. A közös cél, a város zenei életének emelése, fejlesztése volt. Ez a 80 tagot számláló zenekar, már az első hangversenyen hatal-

mas sikert aratott. Műsoron szerepelt: Rossini: Tancred-nyitány, Volkmann: Szerenád és Mozart: 40. (g-moll) szimfóniája.

A sikeren felbuzdulva, a következő hónapokban újabb hangversenyekre került sor. A repertoár is bővült és bemutatásra került Liszt: Rapszódia, Beethoven: 7. szimfónia, Mendelssohn: Szentivánéji álom nyitány és még sok más értékes műve a zeneirodalomnak. Az első két hangversenyen nem szerepelt szólista, csupán zenekari művekből állt a műsor, de a harmadik hangversenyen már helyi szólistát is felléptettek, aki nem más, mint Kersch Ferenc, Bartók Béla későbbi nagyváradi tanára. Nagy sikerrel mutatta be Liszt: Magyar ábránd című művét zongorára, zenekari kísérettel.

A szép és jelentős indulás, további eredményekkel kecsegtett. Ennek tudható be, hogy 1890 februárjában intézményesítik a zenekart, s megalakítják a Zenekedvelők Egyesületét. Azért kapta az intézmény ezt az elnevezést, mert a megalakulásától kezdve célul tűzték ki, hogy a szimfonikus zenekar mellett, kórust és zeneiskolát létesítenek. Elhatározásukat, pár év alatt be is váltották.

Az első évtizedek karmesterei közül kiemeljük Beleznay Antal zeneszerzőt és Vomácska Józsefet, a világhírű Anton Dvorák zeneszerző tanítványát, aki majdnem négy évtizeden keresztül állt a filharmónia élén. Első alkalommal, mint klarinétművész került kapcsolatba a zenekarral, amikor 1893-ban, mint szólistát szerepeltették. 1898-tól állandó karmesterként is szolgálta zeneművészetünk ügyét.

Talán, a mai nemzedékünkig még elképzelhető, hogy fel szabadulásunk előtt, sok művészeti intézmény csak az önjereje támaszkodva tengethette bizonytalan életét és sok-sok nehézségekkel kellett megküzdenie, ha élni akart.

És akart! Ha a körülmények, annyira mostohának bizonyultak, hogy létüket csak önadóztatással teheték folyamattá, akkor ehhez a megoldáshoz folyamodtak. A filharmónia tagjai szívesen vállalták, hogy tagsági díjat fizessenek, hogy némi anyagi alappal is segítsék azt az intézményt, amelyért örömmel mindent megtettek a zenekari játszáson kívül is.

Hogy a nagyváradai filharmónia útja néha mennyire nem volt zavartalan, azt az is bizonyítja, hogy az államosításig, tehát, működésének első 60 évében, 1888–1948 között, több mint húsz alkalommal szervezték újjá.

1947 őszén, Romulus Botto zeneiskola igazgató szervezésével úgy sikerült a nagyváradai filharmóniát újjászervezni, hogy az napjainkig, megszakítás nélkül működik. A munkát azzal kezdte, hogy a város jelesebb műkedvelőit összegyűjtötte. S ezzel a csoporttal rendszeres próbákat tartott, a következő művekkel: Wagner: Rienzi-nyitány és Beethoven: V. szimfónia. A műsort operaáriák egészítették ki Maria Băruția énekesnő közreműködésével. Majd az összp próbánál, ahol már a hivatásos muzikusok is részt vettek, már látni lehetett, hogy e vállalkozást siker koronázza. A hangversenyre 1948. március 18-án került sor. Az év folyamán, több sikeres szereplés következett. Az újjászervezésre a hivatalos szervek is felfigyeltek. S ez eredményezte az államosítást.

Fordulópontot és új lendületet jelentett a filharmónia életében 1949. február 1. Ez a dátum jelenti az államosítást. Első alkalom, amikor biztos anyagi alapra helyezték a zenekart. A megváltozott körülmények között az első hangversenyre február 19-én került sor, Romulus Botto vezényletével. Az est szólistája: Antal Ilona zongoraművésznő volt. Műsoron szerepelt Beethoven: III. Leonóra-nyitány, Chopin: e-moll zongoraverseny és Mozart: Jupiter-szimfónia. Ezt a hangversenyt a következő nap megismételték, az akkori szokásnak megfelelően. Az sem ment ritkaságszámba, hogy egy műsort – az érdeklődésre való tekintettel – háromszor is előadtak, egymást követő napokon.

A rendszeres hangversenyek mellett az intézmény fontosnak tartotta és tartja, hogy a Bihar megyei városokat (Nagyszalonta, Belényes, Margitta, Vaskoh stb.) hangversenyekkel lássa el. Sajnos, gyakran előfordult, hogy e városok közönsége távolmaradásával, kérdésessé teszi e szép és fontos rendezvények létjogosultságát.

Természetesen az államosítás első éveiben – de később is – gyakoriak voltak a gyárakban rendezett üzemi hangversenyek. Többször előfordult, hogy Beethoven és Enescu alkotásai nagyobb sikert arattak, mint néha a könnyebb műsorok.



A nagyváradi filharmónia hazai zeneszerzők alkotásait a legnagyobb szeretettel igyekezett népszerűsíteni. Íme néhány név, a többszörösen hosszabb névsorból: Paul Constantinescu, Dumitru Capoianu, Csiki Boldizsár, Mihail Jora, Junger Ervin, Márkos Albert, Theodor Rogalski, Terényi Ede, Sigismund Toduța, Cornel Țăranu, Anatol Vieru. E szerzők művei mellett, több ősbemutatóra is sor került a következő zeneszerzők alkotásaiból: Bihari Sándor, Czákó Ádám, Costin Mioreanu, Mihai Moldovan, Corneliu Torsan, Vermessy Péter.

Minden zenekar életében új szint, új felfogást jelent, egy vendégként szereplő karmester. S ez még fokozottabb mértékben érvényes Iosif Conta, Mircea Cristescu és Emil Simon dirigensekre, mert forró sikereket értek el zenekaruk élén. Ugyanez elmondható a külföldi karmesterek közül: Aawrence Foster, Jozeph Eger és Jozef Wolkomirski szerepléséről is. Ha tekintetbe vesszük, hogy az ország majdnem valamennyi szólistája közreműködött a filharmónia hangversenyein, szinte lehetetlenség teljes felsorolást adnunk, olyan gazdag a névsor. S éppen ezért csak érzékeltetni akarjuk e néhány művésszel, milyen rangos a névsor még hiányosan is: Emilia Petrescu, Marta Kessler, Nicolae Herlea és Kónya László. A hegedűművészek: Ion Voicu, Ruha István, a külföldiek közül: Robert Soetens, Igor Bezrodnij és Kovács Dénes. Vagy a zongora kiváló művészei: Valentin Gheorghiu és Halai György. A külföldiek: Honigüe Haas, Halina Czerny-Stefanska, Szabó Csilla, Annerse Schmidt. Azonban, nem szabad e túlságosan leszűkített névsort lezárni úgy, hogy ne említsük meg: Daniil Safrant, aki már négy alkalommal bizonyította Nagyváradon, hogy méltó hírnevéhez.

Mielőtt befejeznénk e rövid ismertetőt, talán nem lesz érdektelen, ha futó pillantást vetünk a nemzetközi repertoár néhány kiemelkedő alkotásaira. Itt is csak arra vállalkozhatunk, hogy a kimeríthetetlen repertoárból némi ízelítőt adjunk. A legnagyobb klasszikusokat nem soroljuk fel, ez úgy is természetes, hogy a repertoár gerincét alkotják.

Zenekarunknak - mint minden más zenekarnak - fontos, hogy a klasszikusok és romantikusok mellett, a többi stílusokat és jelentősebb alkotásokat megismerje és azt a közönséggel

megszerettesse. Íme: Bruckner: III., IV., VII. szimfónia, Muszorszkij: Egy kiállítás képei, Mahler: I. és IV. szimfónia, Debussy: A tenger, Ravel: Spanyol szimfónia, és La Valse, R. Strauss: Don Juan, vagy Britten, Darius Milhaud, Sztravinszkij, Honegger alkotásai. Bartók: Concerto, Divertimento, A csodálatos mandarin, A kékszakállú herceg vára, Kodály Zoltán: Háry János szvit, Felszállott a páva, Respighi: Római ünnepek, Hindemith: Mathis a festő, Sibelius: II. szimfónia. Nem hiányzanak a műsorból az új bécsi iskola alkotásai sem: Arnold Schönberg, Alban Berg, Anton Webern.

Megemléjtük, hogy olyan mesterművek, mint Berlioz: Harold Itáliában és Bartók: Brácsaversenye, saját szólistával oldotta meg a filharmónia, ifj. Thurzó Sándor közreműködésével. A fiatalok közül: Pech Ludovic – fuvola, Bokor Barna – hegedű, László József – klarinét, Virginás István – cselló és Berindán Péter – nagybőgő, akik ugyancsak sikereket értek el, mint szólisták.

A filharmónia jó működését egy sikeres németországi turné, két jelentős bukaresti hangverseny igazolja. A németországi turnét cserealapon rendeztük a Suhli filharmóniával. Négy hangverseny volt a következő városokban: Suhl, Sonneberg és Hildburghausen. Az első hangverseny Meiniugengenben a thüringiai Zenei Fesztivál nyitóhangversenyeként hangzott el. A műsor: Sigismund Toduță: Divertimento vonósokra, Haydn: C-dúr csellóverseny és Beethoven: III. szimfónia, szólista: Valentin Arcu, vezényelt: Acél Ervin. A műsor mind a négy városban azonos volt. E sikerekhez nagyban hozzájárult Alexandru Firez igazgató és Sándor Dénes művészeti titkár fáradhatatlan munkája.

Az elmúlt két évtized állandó karmesterei közül kiemeljük Erich Bergelt és Remus Geurgescut. Ma, a két állandó karmester: Miron Rațiu és Acél Ervin, eredményes munkát fejtenek ki, ahol soha annyi főiskolát végzett ifjú művész nem volt, mint napjainkban. Örömmel állapítjuk meg, hogy a nagyváradi filharmónia fennállásának legeredményesebb időszakát éli.

(Művelődés - Énekszó, 1972. december)

## Puccini - színpadon és hangversenyeken

„Láttunk és hallottunk is olyan szép dolgokat, aminőről városunk világot jelentő deszkáival vonatkozásban álmodni sem mertünk” – ilyen elragadtatással ír a *Nagyvárad Friss Újság* a Pillangókisasszony 1907. március 13-i bemutatójáról. Ez volt az első teljes Puccini-operaelőadás Váradon, a helyi társulat tolmácsolásában. Három évvel később, 1910. január 13-án Dutka Ákos a *Nagyváradban* a Tosca színrevitelét méltatja – és kritikai összeméréssel – emígy: „Egy-egy ilyen estéért megbocsájtjuk azt a sok-sok művészi-etlen, üres operett estét”. A következő Puccini operabemutatóra – Bohémélet – 1923. április 14-én került sor városunkban. Sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az évad hátra levő néhány hetében még négyszer játszották, noha még a következő operák is műsoron voltak: a Carmen, Álarcosbál, Bajazzók, Mignon, Tosca, Pillangókisasszony, Zsidónő, Rigoletto, Faust, Traviata, Hoffman meséi, Romeo és Júlia (Gounod) és a Trubadúr. Jellemző, hogy 1923-ban 63 operaelőadás volt Nagyváradon – minden esetben telt ház előtt. S telt ház előtt zajlottak itt a vendéjátékok is, valahányszor Puccini-operát lehetett látni, hallani: 1928-ban, amikor Iovita Fuentes világhírű japán énekesnő felléptével, Ionel Perlea vezényletével és Massini Enrique rendezésében a fővárosi opera a Pillangókisasszonyt mutatta be, vagy 1936-ban és 1939-ben, amikor a Turandot, illetve a Manon Lescaut-val vendégszerepelt a Kolozsvári Román Opera.

A különböző hangversenyeken részletek hangzottak még el A tündérek, a Nyugat lánya, a Gianni Schicchi operából és többször műsoron volt a vonósnégyesre írt I. Crisantemi.

Városunk zenekedvelői mindig szeretettel és rajongással hallgatták és hallgatják Puccini dallamait. Mint fentebb is láthattuk, hosszú évtizedekre vezethető vissza e kultusz, s hosszú évtizedek során szinte megszakítatlan folytonossággal éltek itt művei a színpadon és a hangversenyeken. Most, amikor halálának ötvenedik évfordulóján emlékezünk Giacomo Puccinira, érdemes adatokban is igazolni, utólag, e rajongást, e hódolatot: 1898-tól, amikor Aranyi Dezső a Bohéméletből adott

elő egy áriát, napjainkig 265 alkalommal szólalt meg Váradon Puccini-mű, teljes operaelőadásként és hangversenyeken.

(Fáklya, 1974. december 15.)

## 150 éve született a keringőkirály

Ifjabb Johann Straussra, a „keringőkirályra” emlékezni, egyet jelent a keringő szárnyaló dallamain repülni, érezni, hogy hatása alól szinte lehetetlen szabadulni. Az a belső feszültség, ami ezseniális kis zenei formákból sugárzik, már a legnagyobb kortársak (Wagner, Brahms) elismerését is kivívták.

1825. október 25-én született Bécsben. Az apja is nagy sikereket ért el, de a művészre nehezedő terhekkel is meg kellett küzdenie. Ezért nyugodtabb megélhetést szeretne gyermekeinek biztosítani. Fiában azonban olyan erővel és szeretettel élt a zene, hogy 19 évesen már zenekart alapít. Erre azért is szükség van, mert különváltan élő édesanyján és testvérein segíteni kellett. S így indult az a szédületes karrier, előbb hazájában majd a világ sok országában, hogy a könnyű, de értékes múzsa szárnyán soha nem képzelt magaslatra emelkedjen.

Nagyváradi szerepléséről az *Aradi Hirdető* 1848. novemberi számában olvashatjuk: „*ifjabb Strauss János... A milly könnyen jöve Temesvárról, épp oly nehéz lón tőlünk megválása, - elutazván innen Nagy-Váradra, honnan Erdélybe...*”

A Denevér nagyváradi bemutatójára 1877. szeptember 24-én került sor, három évvel az ősbemutató után. E darabból napjainkig még 130 következett.

A Cigánybáró - kilenc hónappal az ősbemutató után - 1886. július 31-én került előadásra városunkban, amit még 164 követett. Népszerűségét bizonyítja e számokon kívül még sok hangverseny, ahol művei szerepelnek. Színpadi előadásaiából a Denevér és Cigánybáró - utóbbi Jókai novellája nyomán készült - ma már a legrangosabb operaházak állandó darabjai.

150 éve született Johann Strauss. Művei most is magukkal ragadják a zenerajongók népes táborát.

(Fáklya, 1975. október 26.)

## Verdi-operák - 250. előadása

Hetvenöt éve halt meg az olasz és az egyetemes operairodalom nagy alkotó zsenije: Giuseppe Verdi. Párma közelében, Le Roncole falucskában született 1813. október 10-én. Apja földműves, majd szatócs és kocsmáros. Anyja szövőnő. Mindketten írástudatlanok. Giuseppe hatéves, amikor segítő barátok támogatásával megkezdte zenei tanulmányait. Rendkívüli tehetsége hasonló szorgalommal párosul, felvételije mégis eredménytelenül végződött a milánói konzervatóriumban. Azzal az indoklással utasították el, hogy túl van a megengedett korhatáron. Tanulmányait továbbra is magánúton folytatja. Huszonhat éves, amikor bemutatják első operáját, az Obertót. A bemutató jelentős sikert és elismerést eredményezett a zeneszerzőnek.

Hosszú élete alatt 26 operát írt. Az első operától hatalmas fejlődési folyamat figyelhető meg a Falstaff zseniális vígoperáig. Művei az operairodalom legtöbbet játszott alkotásai közé tartoznak.

Nagyváradon 1853-ban mutatták be az első Verdi-operát a Rigolettót. Eddig 51-szer került színre. Ezt még kilenc műve követte: A két Foscarei három alkalommal, Ernani 17, Trubadur 75, Traviata 60, Álarcosbál 18, Nabucco 5, Aida 18, Othello 2 és Don Carlos egyszer, a bemutatók sorrendjében. A felsorolt operák összesen 250 előadást értek el a nagyváradi színpadon.

1913-ban Verdi születésének századik évfordulóját városunk a Requiemmel ünnepelte, a helyi operatársulat művészeinek előadásában. E rendkívüli alkotás 1877-ben hangzott el első alkalommal Nagyváradon, olasz vendégénekesek előadásában.

(Fáklya, 1976. február 8.)

## Koncertmester volt a XVIII. században - Wenceslaw Pichl

Nagyvárad zenei életében - Michael Haydn és Dittersdorf mellett - jelentős szerepet játszott Wenceslaw Pichl cseh származású zeneszerző, hegedűművész és karmester, aki 1764-1769-ig a Dittersdorf vezette nagyváradai püspöki zenekar koncertmestere volt. E tevékenysége mellett irodalommal is foglalkozott, mint Dittersdorf oratóriumainak latin szövegírója.

1741. szeptember 25-én született a Tábor melletti Bechyneben. Tanulmányait Jan Pokorny zenei irányításával kezdte. Akkoriban szinte gyakorlattá vált, hogy a tehetséges gyermekek valamelyik kórusban énekeljenek. Így került a 12 éves kisfiú a breznicei jezsuita szeminárium kórusába. Később, a prágai egyetemen filozófiát, teológiát és jogot tanult. Ha ideje engedte, mint hegedűs a prágai Szent Vencel-templomban játszott.

1762-ben a Tyn-templomban, a koncertmesteri állást kapja meg. Josef Seger karvezetőtől zeneelméletet és zeneszerzést tanul.

1764-ben Josef Storbach, a prágai olasz opera igazgatójának ajánlatára Nagyváradra került, ahol - mint már említettük - koncertmester és másodkórusvezető lett.

Pichl nagyváradai lányt vett feleségül, akit Somogyinak hívtak. A fiatalok esketését maga Patachich Ádám püspök - a művészetek pártfogója - végezte Belényesben. Ezt annál is szívesebben tette, mert előzőleg még az ő közbenjárására sem sikerült elrendezni Dittersdorf és Jurisics Kató házasságát.

1769-ben egy rosszindulatú feljelentés alapján megszűnt a nagyváradai zenekar, amit Dittersdorf még öreg korában is sajnált. Önéletrajzában úgy emlékezett erre az együttesre, hogy éppen olyan jó volt, mint a braunschweigi, müncheni, mannheimi és a stuttgarti zenekarok.

Pichl visszatért Prágába, két évet Ludvig Hartig gróf udvarában töltött. Amikor megkapta koncertmesteri kinevezését az udvari színház zenekarához, Bécsbe költözött. 1777-ben az uralkodónő ajánlatára kinevezték Ferdinándhoz udvari hegedűsnek és zeneszerzőnek, aki abban az időben Lombardia kor-

mányzója volt. 1796-ig maradt Milánóban, ahol élénk kapcsolatot tartott az olasz zenei élettel. Levelezés útján barátságban volt olyan híres zeneszerzőkkel, mint Martini és Nardini. Több akadémia tagjává választotta. Milánói működésének a francia megszállás vetett véget. Elvesztette értékes gyűjteményét, saját szerzeményeit, s így ment vissza Bécsbe. Itt ismét előkelő beosztást kapott. Pedagógiai munkássága a hegedűoktatásban iskolát teremtett. Kortársai elismerését már korábban kivívta magának. Jelentős és termékeny alkotónak tartották. S ez nem is tűnik túlzásnak, ha végigtekintünk műveinek gazdag listáján. Körülbelül 900 művet írt. 7 operát, 89 szimfóniát, versenyműveket, egyházi műveket, kamarazenét és sok más kisebb művet. Klarinétversenyei közül érdemes megemlíteni az egyetlen, két klarinétra írott alkotását, tekintettel arra, hogy nem túl sok hasonló művel dicsekedhet a zeneirodalom.

Alkotásaiból – ha nem is gyakran – a nagybőgőverseny, kamarazenéje és különböző hangszerekre írott művei a helyi hangversenyek műsoraiban elhangzanak. A nagybőgőre írott koncertjeit, a három szólótánk, Antal István, Berindán Péter és Kinda Péter több alkalommal szólaltatta meg. Remélhetően Pichl alkotásai, mint Michael Haydn és Dittersdorf művei, utat találnak zenekedvelő közönségünkhöz.

A bécsi Lobkovicz-palotában rendezett hangversenyen vezénylés közben érte a halál 1805. január 23-án.

(Fáklya, 1979. július 1., Bihari Napló, Bihari arcok, 1990. december 8.)

## Műkedvelő operatársulat Nagyváradon

A Megéneklünk, Románia fesztiválra való készülésnek köszönhető, hogy rég dédelgetett tervünket valóra válthattuk és megalapítottuk a Szakszervezetek Művelődési Házán belül működő amatőr operatársulatot. Nem volt könnyű, hiszen az együtttest egyedül a lelkesedés, a zene szeretete és a közönség szívbeli szolgálatának az ügye tartja össze: mindannyian szabad időnket áldozzuk azért, hogy rendszeres időközökben előadá-

sainkkal megörvendeztessük a szépszámú közönséget. A legnagyobb problémát természetesen az énekesek toborzása jelentette.

Kamarazene hangversenyeken juttattuk szóhoz a számba jöhető énekeseket, hogy lássuk, kikre lehet számítani a hangig adottság mellett. Így kezdtek gyűlni a megfelelő énekesek, akik Mozart Bastien és Bastienne című remekművének a premierjére vállalkozhattak és akik jelenleg Händel: Silla és Pergolesi, Az úrhatnám szolgáló című kisoperáit tanulják.

A szoprán szólamot Szabó Rozália énekelte legtöbbször. Csengő hangja és bályos alakítása azért is említésre méltó, mert Szabó Rozáliára mindig lehet számítani: betegen is vállalta az előadást, amikor megtudta, hogy elkelték a jegyek. Sabău Carmen és Szél Etelka a másik két szopránénekesnőnk. Tenoristánk dr. Andrassy Gyula, a társulat oszlopos tagja, aki a szervezésben éppúgy kitűnik, mint a színpadi szereplésben. A diákok számára tartott előadásaink bevezetőjét is ő szokta mondani. Balogh Mihály is jónéhányszor fellépett előadásainkon. Marian Boboia zenetanár bariton énekesként jól bevált, sőt utóbb kamarahangversenyeken is fellép. Nagy sikerrel adta elő Enescu dalait. Báncsov Károly baritonistánktól azért kellett megválnunk, mert közben sikerrel felvételizett a főiskolára.

Az énekesek a Népi Művészeti Iskola énektanáraitól tanultak, a kiváló Pop D. Pop Silviától, az ének tanszék vezetőjétől, a jeles előadóművésztől és pedagógustól, Papp Magdától és a fiatalabb nemzedéket képviselő Bărbăţan Alexandrinától. Az együttes komoly segítséget kap az országszerte tekintélynek örvendő zenepedagógusoktól, mint például D'Andrée Albert operarendezőtől, a kolozsvár-napocai Gheorghe Dima Zene-művészeti Főiskola nyugalmazott tanárától, vagy Breazu Mircea főiskolai tanártól – közvetlen irányítás, illetőleg tapasztalatcsere révén.

Külön kell szólnom a korrepetitorokról, akik idejüket, energiájukat nem kímélve vesznek részt az énekesek betanításában és kísérik zongorán az előadásokat. Név szerint megemlíteném a Népi Művészeti Iskola ének tanszékén működő Horváth Magdát, a fiatalabbak közül pedig Fekete Erzsébetet, Alföldi



Klárát, Moldován Gabriellát és Vasilescu Mihailt, aki előadásról előadásra magas szinten játssza Mozart remekét.

A rendezést Dorel Urlăţeanu érdemes művész vállalta. Segítő-társai Boris Stegărescu és Farkas Terézia voltak.

Ilyen közreműködéssel jutottunk el Mozart kisoperájának 25. előadásáig, Nagyváradon.

Nem csoda, ha tovább tervezünk, annál is inkább, mert a Szakszervezetek Művelődési Háza részéről fenntartás nélkül megkapunk minden támogatást. Továbbra is klasszikus operákat tűzünk műsorra. A Népi Művészeti Iskola balettkarával és a Művelődési Ház énekkarával együtt akarjuk színre vinni Gluck Orfeuszát. De hadd említsek meg néhány címet dédelgetett terveink közül: Schenk: A falusi borbély, Mozart: A színigazgató és A varázsfuvola, Verdi: Traviata, Bizet: Djamilah és Kodály: Hány János. Reméljük, hogy lesz műkedvelő társulatunkban annyi ügyszeretet és kitartás, hogy mindezt valóra váltsuk.

(Előre, 1981. január 7. Zenei élet)

## Bartók és nagyváradai zenetanára

Bartók Béla tízéves korában, az 1891-92-es tanév első felét Nagyváradon töltötte. Voit-Krocsek Emma tanítónőnél, nagybátyja özvegyénél lakott. Ebben az időben Kersch Ferenc volt a zongoratanára. A jeles zongoraművész, karmester és zeneszerző, Liszt Ferenc tanítványa, kezdetől fogva felismerte a fiúcska rendkívüli tehetségét és eltökélte, hogy tanítványa adottságaihoz mérje a pedagógiai feladatokat. Komplex zongoratechnikai és előadóművészeti követelmények elé állította, attól sem riadva meg, hogy nehezebb darabokat osszon ki rá, amilyeneket a gyermek Bartók akkori felkészültsége alapján kényelmesen megoldhatott volna. Ilyen körülmények között nyilván nem mélyíthette el a tanultakat, a kompozíciók nagy része kidolgozatlan maradt, bár a lelkiismeretes kisdíák igyekezett, hogy tanára követelményeinek legalább mennyiségileg eleget tegyen. Ez meghökkenettette, talán el is keserítette Béla édesanyját.

Bartókné aggodalmait följegyzéseiből, leveleiből ismeri a zene-tudomány, akárcsak Kacsóh Pongrác 1903-ban publikált írásából.

Kacsóh Pongrác (írói álneven: Floresztán) ezeket írja: „*családi és anyagi szempontok arra bírták az anyát, hogy kissé beteges gyermekét ne adják ki messze idegenbe, ezért Pest helyett Nagyváradra küldte gimnáziumba, hol bátyja özvegyénél, Voit-Krocsek Emmánál volt ellátáson. Voitné maga is okleveles tanítónő, mintaszerű, gyöngéd, gondos anyja, jó rokon és sok zenei talentummal megáldott nő volt. A szolid, nyájas családi kör, jól nevelt egyívású rokonfiúnak társasága és a zene iránt érdeklődő milió egyaránt jó batással lehetett a fejlődő gyermek lelkére. Nagyváradon a fiú tanítását Kersch székes-egyházi karnagy vállalta magára, akinek a keze alatt a fiú igen alapos előmenetelt tett. Ez idő tájt járt Magyarországon Koczalsky Raoul, a zongorázó csodagyerek, aki váradi hangversenyén többek között a Waldstein-sonátát is eljátszotta. Talán ez indíthatta Kerschet arra, hogy a tíz évet alig betöltött fiúnak e nagyszabású művet a kezeibe adja. A kis Béla meg is tanulta az első tételt - de tovább nem jutott, mert az iskolai év vége felé súlyos beteg lett, úgy, hogy az iskolát sem látogathatta.*” (Bartók Béla, Zenevilág, Budapest, 1903., 25. sz.)

Nem lehet vitás: a cikk megírásánál Kacsóh Pongrác minden támogatást megkaphatott Bartók édesanyjától, vagy talán Bartóktól magától. Kacsóh Pongrác följegyzéseit realisabbnak találjuk, mint az aggódó édesanyáét, annak ellenére, hogy 1921. augusztus 28-án kelt, unokájához intézett levelében, visszatér e problémára: „*Nagyváradon Kersch nevű zenetanár oktatta, kinél roppant sok darabot tanult, de kissé felületesen, túl nehéz darabokat adott neki, szeretett vele brillirozni és öröme telt benne, ha egy hét alatt valami nehezebb darabot megtanult, hogy ez nem lehetett tökéletes, ez természetes.*” Máshol ez olvasható: „*a tanárok igen különösek voltak. Csak a vagyonos szülők gyermekeit, kiknek korrepetitoruk volt, szerették, a többiekkel igazágtalanul bántak.*”

A fentiekből azt a következtetést vonták le egyesek, hogy Kersch Ferenc felületes zenetanár volt, aki nem jól irányította a rábízott tanítványt. A „felületes” kifejezés - szerintem - sokkal jobban illik a szövegmagyarázókra, mint Kersch Ferencre. A jeles zenepedagógus ugyanis - a látszat ellenére - bölcsen csele-

kedett. Nem azonnali, elkápráztató eredményre törekedett, mert nem csodagyereket óhajtott nevelni Bartókból, hanem rendhagyó tehetségével egybehangzó, széles körű zenei műveltséget nyújtani neki, azaz hosszú távra, egész életre időzítette tanítványa felkészültségét. Kersch szerint nem helyes néhány hatásos zeneszámot úgy kidolgoztatni a gyerekekkel, hogy az a művészi tökély látszatát keltve elkápráztassa a felületes hallgatót – ahogyan azt gyakran teszik zseniális gyermekekkel. Sokkal fontosabb ebben az életkorban nagy mennyiségű anyagot elsajátíttatni a tanulóval, megismertetni vele az előbbi korok stílusirányzatait, technikáját és módszertanát. A mennyiségi feldolgozás – kitartó munka mellett – minőségi ugrást eredményez az érett korban, egyben vízválasztó is: a valódi, tartós tehetség elkülönül a felszínen mozgó közepszerűtől.

Az eltelt idő feljogosít megállapítani: Kersch Ferenc Bartókkal alkalmazott módszertani elvei – az anya ijedelme ellenére – meghozták később az eredményt: Bartók ugyanis nagy zongorista lett, enciklopédikus műveltségű muzsikusként és párját ritkító partitúrájátékosként. Zenetudományi szempontból azért tartjuk jelentősnek e mozzanat kihangsúlyozását, mert Kersch Ferenc éppen ezzel az előremutató módszertani bátorsággal vette rá Bartókot, hogy rengeteget olvasson, minden műfajt, stílust és zenei formát lelkiismeretesen megvizsgáljon, megalapozva legendássá vált széles körű zenei műveltségét. Kersch érdeme az is, hogy azonnal fölismerte a gyermek tüneményes tehetségét és idejében hozzásegítette Bach, Mozart, Beethoven és más nagy mesterek művészetének a megismeréséhez. Túlzás nélkül állíthatjuk: Kerschnél kevésbé jelentős zenetanár sem hagyta volna kihasználatlanul azt a szerencsés véletlent, hogy zseniális növendékkel hozta össze a sors. Igazságtalanság tehát azt állítani Kerschről, hogy felületes zenetanár lett volna. A jeles nagyváradi muzsikusként ugyanis sokrétű zenei tevékenységével, magasrendű erkölcsi és művészi hitelével emelkedett az „országosan elismert zeneművészeti személyiség” szintjére.

Kersch Ferenc 1853. december 2-án született Bácsalmáson. Kalocsán végezte a középiskolát. Tanári pályára készült, ezt azonban – tüdőbaja miatt – felcserélte a zenei hivatással. Egye-

temi évei alatt egy ideig Liszt Ferenc tanítványa volt. Liszt elismeréssel szolt Kersch orgonaművészetéről. A zseniális mester művészi hite életre szólóan áthatotta Kersch egyéniségét, meghatározva ars poeticájának jellegét.

1886-ban került Nagyváradra, a Székesegyház orgonistája és karmestere lett. Tevékenyen részt vett a város zenei életében. Alig ismerünk jelentős koncertet a város falai között, melyből részt ne vállalt volna. 1897-ben az esztergomi karmesteri pályázat eredményeként – harminc ellenjelölttel szemben – Kersch Ferenc kapta meg a Bazilika vezető karnagyi állását, melyet 1910-ben bekövetkezett haláláig meg is tartott. Távozása nagy veszteség volt a fejlődésnek lendült nagyvárad zenei élet számára.

Művei közül kiemeljük az Argyrus királyfi című operát és kamarazene alkotásait. Jelentősek egyházzenei kompozíciói. Elméleti munkásságát két érdekes tankönyv fémjelzi: az Összhangzattan és az Ellenponttan, mely a zeneszerzés klasszikus hagyományai mellett foglalt állást.

Visszatérve Bartók itt tartózkodására, megemlíthetjük, hogy figyelemre méltó eredményeket mutatott fel a zeneszerzés terén is. Folytatta az elmúlt évben, 1890-ben megkezdett Duna folyása című szerzeményét, megírta a III. Ländlert és befejezte a Lator Gabriellának ajánlott Tavaszi dalt. A Kersch-oktatta gyermek Bartók nem maradhatott közömbös Nagyvárad általános zenei élete iránt sem. Tanára gyakori szereplője lévén a hangversenyeknek, minden bizonnyal a tanítvány is eljárógatott meghallgatni őt. Az is feltételezhető, hogy a kiemelkedő művészi eseményekre Alice Barbu énekesnő, Mary Wurm zongoraművésznő koncertjeire, vagy a Bachó István és Beleznay Antal vezényelte szimfonikus zenekar hangversenyeire – ugyancsak – felhívta tanítványa figyelmét. Az 1891-92-es helyi zenei évad fontos eseményei, Haydn 99. szimfóniájának első nagyvárad megszólaltatása, Hubay Jenő és Bodó Alajos szólóestje stb. aligha kerülte el a tanuló figyelmét.

A mindössze néhány hónapos munka eredményét tehát semmi esetre sem helyes „felületesnek” bélyegezni, még akkor sem, ha a méltán szubjektív édesanya túlzott aggodalmát tükröző megjegyzéseken alapul. Kersch irányítása alatt Bartók sokat

tanult, érdeklődési köre nagy mértékben kitágult, megalapozta azt a széles körű zenei műveltséget, amely a nagy magyar géniusz személyiségében később kiteljesedett.

(Fáklya, Látóhatár, 1981. március 22.)

## Nagyvárad i éneklőkanonokok (1199–1557)

Nagyvárad zeneéletének kezdetei a messzi középkorig visszanyomozhatóak. Mindmáig fennmaradtak azok a jelentős írott dokumentumok, amelyekből kiderül: már a XII. században európai szintű zeneművészet virágzott Nagyváradon. Művelői, fejlesztői – mint kontinensünk sok korabeli országában – a katolikus egyház keretében tevékenykedő káptalani iskolák buzgó cantorai voltak. E tisztség jelentős egyházi méltóságnak számított: a cantorok főleg kanonokok soraiból kerültek ki, bár az is előfordult, hogy nem voltak kanonokok. Ez azonban nem korlátozta művészi és pedagógiai hatáskörüket, csupán a javadalmaszás terén voltak különbségek.

A cantorok – tulajdonképpen éneklőkanonokok – hatásköre átfogta a zeneoktatás elméleti és gyakorlati oldalát, valamint a zenei élet szervezésével együtt járó tevékenységi területeket. Hivatásukat ezért nem is gyakorolhatták segítség nélkül, inkább szerveztek, irányítottak: a felelősségteljes gyakorlati zenei munkát voltaképpen helyetteseik, a succentorok végezték.

Művelődéstörténetünk felbecsülhetetlen értékű dokumentuma a híres jegyzőkönyv, a XIII. század első évtizedeinek jogi, társadalmi és kulturális eseményeit rögzítő, latin nyelvű Várad i Regestrum, illetőleg a várad i káptalan statútumai (1208–1235, 1374). Ez utóbbi forrásban olvashatók a cantor jogai és kötelességei: a cantor a káptalan rangfokozatai között a személyes képzettséghez kötött második helyet foglalta el, vagyis mindjárt a lector (olvasókanonok, a káptalani iskola vezetője) után következett, a prépost mellett, a kórus jobb oldalán foglalt helyet. Legfontosabb feladata a zenei gyakorlat szakszerű irányítása a hivatalos liturgikus kórusban (divinum officium). A nagy-

templomban úgy kellett vezetnie az éneket, hogy „*tapintatosság-  
ból és gondosságból a hallgatóban és éneklőben valósággal gyarapod-  
janak az ábítat és buzgóság gyümölcsei, mert (mint mondják) mikor  
a sima hangot keresik, a jó életet elvesztik, és: a cantor Istent csak  
bosszantja, mikor a népet hangjával szórakoztatja, és ismét: mit ér a  
hang édessége, ha nincs a szívnek édessége? így: hajlítsd a hangodat és  
hajlítsd az akaratodat, vagy: ügyelj a hangok összhangjára, vigyázz  
az erkölcs egységére, hogy egy szív, egy lélek legyünk felebarátainkkal  
Krisztus által, Istennel akaratunk által, mesterünkkel engedelmisségünk  
által*”. A cantor kötelessége volt az is, hogy a kórusra járó  
klerikusokat zeneileg felkészítse, az elméleti és gyakorlati ok-  
tatást, ki kellett terjesztenie a helyes éneklés tudományára is,  
hogy az előadók az officiumon hibátlanul szerepeljenek.

A fennebb említett forrás felsorolja, milyen napokon lehet-  
ett és kellett kötelességszerűen foglalkozni a zenével, egyben  
azt is előírja, hogy a succentor belátása szerint mikor hívhatja  
össze az iskolásokat a megszabott énekek leírására.

A szóban forgó forrás meghatározza a cantorság jövedelmét  
is. Az előírások pontosak és kategórikusak ebben a tekintetben  
is, akár van kanonoki rangja a cantornak, akár nincs. Külön  
rendelkezések szabályozzák a cantor helyettesének, a succentor-  
nak a jövedelmét. *A cantor succentorának nincs külön kiutalt  
jövedelme, mivel, ha akarja, személyesen gyakorolhatja hivatalát, és  
nincs szüksége succentorra, de a cantornak mégis mindig szokott lenni  
succentora, aki részesül vele kizárólag a cantorság címén befolyó  
jövedelmekből, [...] a succentor a rábizott felnőtt iskolásoktól (ha nem  
szegények), akik zeneoktatást akarnak tőle venni, egyenként 12, a  
bejáróktól és vidékiektől pedig, akik szüleik vagy rokonaik vagy  
barátjaik költségén tartják fenn magukat, 4 dénárt kérhessen advent  
első vasárnapján.* E rendelkezés jelentősége azért figyelemre méltó,  
mert elárulja, hogy az éneklőkanonokok és különösen a zenét  
gyakorlatilag művelő succentorok a zeneoktatást kifejlesztették  
a szigorúan vett papi renden kívül is, bevonták oktató-nevelő  
munkájuk hatáskörébe az érdeklődő világiakat is. A tanítványok  
- a Regestrum felsorolásából kideríthetően - az akkori társa-  
dalom szélesebb rétegeiből verődtek össze. Némi túlzással ma  
is határozhatnák meg munkájukat: a cantorok a következő

szertartás zenei feladatai mellett az általános zeneoktatás hatáskörét is ellátták. Hivatástudó, művészszerető emberek voltak, nevelők, akik a muzsika szeretetére, az énekművészet gyakorlására készítették fel a tanulókat.

A váradi püspökség történetéből tudjuk, hogy a káptalani iskola fő hivatását az egyházi utánpótlás biztosításában látta. Az iskola épületét a kanonoki lakások közelében jelölték ki, feltételezhetően a Hétközhelyen (a mai December 1 téren). Az iskola vezetője az olvasókanonok volt, mellette működött az alolvasó és az éneklőkanonok, valamint a succentor. A káptalani iskolák éneklőkanonokjai a kor szakképzett muzsikusai voltak.

Figyelemre méltó az iskola tanterve, munkarendje is, reggel, délben és délután folyt a tanítás, s a hittan mellett szónoklatot, gondolkodástant, szavalást és rendkívüli tárgyként költészetet tanítottak – a hét szabad művészetnek megfelelően. A zeneoktatásra többnyire szombaton került sor, vagy ha e nap ünnepre esett, pénteken, valamint a nagy ünnepeket megelőző napokon. Mindebből kitetszik, hogy évezredünk első századaiban már szervezett zenei tevékenység folyt a váradi káptalani iskolában. A zene elméleti és gyakorlati oktatása – az egyetemeket leszámítva – a korabeli Európa országaiban hasonlóképpen folyt.

Az éneklőkanonokokról adataink hiányosak, soknak csupán nevét őrizte meg a krónika – a váradi püspökség szolgálatában eltöltött évek feltüntetésével. Ezek az adatok – minden hézagosságuk ellenére – rendkívül fontosak számunkra, hiszen Nagyvárad zenei életének sokszázados múltjára derítenek fényt. Viszonylag többet tudunk Róbert Károly fiának, Kálmán hercegnek az életútjáról, aki tipikus középkori értelmiségi pályát futott be: a váradi püspökség káptalani iskolájának hűvös, komor falai között kezdte munkálkodását éneklőkanonokként, és a győri püspöki székből fejezte be.

Jelenleg ismereteink szerint az első megbízható adat nagyváradi éneklőkanonokokról 1199-ből származik. A feljegyzések szerint ekkor egy M-mel kezdődő nevű kántor állott a püspökség szolgálatában. Bár ő az első muzsikus, akiről tudomásunk van, de nem ő alapozta meg a nagyváradi egyházi zene elméleti és gyakorlati oktatását, hanem az ismeretlenség homályában

rejtőzködő elődei, akiket még I. László király (1077–1095) bízott meg e nemes feladattal. Éppen ezért feltételezhető, hogy M. már eleven zeneéletem örökölt elődeitől.

A Várad Regestrum ismételt említést tesz Valeriánról, aki több felelős tisztséget töltött be a káptalanban: a Váradon tartott tűzpróbák nagyhatalmú bírója volt, s 1212-ben az éneklőkanonoki teendőket is ellátta. Kiderült róla, hogy a gazdagságáról és országos szintű szerepléseiről híres Barsa nemzetség sarja volt. Testvére Ustaur, nagybátyja pedig Ányos mester, aki feltételezhetően szintén kanonok volt.

Az éneklőkanonoki tisztséget még 1212-ben Mihály őrkanonok vette át Valeriántól, akinek egyébként hivatásos társa is volt az istenítételek végrehajtásában.

Hosszabb időn át csak az éneklőkanonokok nevét ismerjük.

1319-ben Iván lépett elődei nyomdokába, neve 1321-ben Bátori Andrásnéként tűnik fel. Budai prépostság után lett Várad egyik jeles püspökévé.

1320-ban Pál mester lett a várad püspökség káptalanjának cantora. Előzőleg az uralkodó udvarában teljesített szolgálatot. Érdemeire való tekintettel maga Károly király járt közbe XXII. János pápánál, hogy kanonokká nevezze ki. Utódja Miklós kanonok lett, aki öt éven át teljesített itt szolgálatot (1325–1329).

Kálmán mester herceg volt, Róbert Károly törvénytelen gyermeke. 1317 körül született, s 15 éves korában éneklőkanonokként tűnt fel a várad káptalanban. A király 1332 őszen meglátogatta fiat, két év múlva, 1334-ben személyesen folyamodott a pápához, hogy emelje ki a törvénytelen születésből származó előnytelen helyzetéből és fiatal kora ellenére engedélyezze magasabb egyházi tisztség viselését. Kérését teljesítették, de a jóváhagyás után kiderült, hogy az ifjú nem 22 éves, mint a folyamodványban szerepelt, hanem csak 17, s így nem akadt püspök, aki felszentelte volna. A király és hercegfia újabb kérését 1335-ben XII. Benedek pápa hagyta jóvá. Az újabb pápai kegy azonban már nem találta Váradon – közben esztergomi prépost lett, s ugyanakkor (1335-ben) üresnek nyilvánították a nagyvárad éneklőkanonoki állást.



Jakab éneklő succentor volt Váradon, 1332 és 1337 között: jövedelemadóként fizetett tizede előbb évenként 18, utóbb meg 28 garas volt.

Philippusnak (1343), valamint az 1344-ben elhunyt Jakabnak csak nevét ismerjük.

László éneklőkanonok 1346–1358-ig irányította a váradi káptalani iskola zenei tevékenységét. A szóban forgó esztendőök okleveleiben sűrűn említik nevét. Így többek között 1357-ben Perus Mihállyal, a király emberével, a Szatmár megyei Szamoszeg határait járta, s annak birtokába iktatta be Mihályt, György fiát, a királyi pecsétgyűrű jegyzőjét. László mester, Gergely fia, a préposttá lett Fülöp utóda a cantori pályán. *„Bullás ez is, a bulláért 34 forintot fizetett”*– írja róla a krónikás.

1366-ban György (egyek források szerint Gergely volt a neve) vezette a káptalani iskola zenei munkáját.

István 1367–1369-ig töltötte be a cantori állást. Szép karriert futott be: 1373-ban csanádi préposttá nevezték ki. Az éneklőkanonoki állásban utódja Jakab lett, aki korábban a csanádi káptalani iskola vezető lectora volt (1373). A váradi iskolához ő is pápai bulla útján került. E kinevezés kapcsán tisztázatlan problémák is felmerülhettek: *„forrásunk azt mondja, hogy ez ügyben folynak a tárgyalások, mindenek felett e kettős kinevezésből is alig lőn valami. Legalább azután még két évtizeden át is mindig István az énekeskanonok Váradon. Jakab énekeskanonokot pedig csak 30 év múlva, 1405-ben találunk: ez kétségtelenül már más Jakab.”*

László nádor egy 1369-i leveléből kiderül, hogy Kárász falúban élt Bereczk cantor, váradi éneklőkanonok, aki aztán Kárász Bereczk néven került be a káptalani cantorok névsorába. Szirmay Antal XVIII. századi történetíró szerint 1371-ben még váradi éneklőkanonok volt. *„Midőn ugocsamegyei birtokát, Zepre elpusztult falut ismét benépesíté, ez őróla Kárászlónak neveztetett el s neveztetik ma is.”* Mindebből kiderül, hogy Kárász Bereczk 1369-től 1371-ig viselte az éneklőkanonoki tisztséget ebben az iskolában.

Pármai Antal, szentszéki követ jegyzője volt István éneklőkanonok, aki 1384-ben teljesített zenei szolgálatot Váradon.

Igen képzett ember lehetett, hisz „mind Rómától való pártfogoltsága, mind Pármai Antal mellett viselt hivatala arra látszanak mutatni, hogy Olaszországban ismerős vala, s az ismeretséget ottan végzett tanulmányai alkalmával szerezhetette.” Nem azonos az 1367-ben Váradon működő István cantorral.

Domokos éneklőkanonok neve szintén csak egy évig szerepel a cantorok megörökítő feljegyzésekben (1395). Igen hamar távozott vagy elhalt utódja, Lukács éneklőkanonok is, bár az sem kizárt, hogy az akkori püspök helyettesével vagy a káplánnal azonos (mindkettőt ugyancsak Lukácsnak hívták), s ebben az esetben 1396-tól 1403-ig végzett zenei missziót a váradi iskolában.

Jakab éneklőkanonok 1405-től 1406-ig volt tagja a káptalannak, Miklós pedig csak 1407-ben. Utódja, András éneklőkanonok lett, aki 1408–1421 között viselte a cantori tisztséget. „Időközben a káptalani dékánságot is viselte s több köteles – helyi kiküldetésben vett részt. Így 1417-ben Barlabásy Mihály király emberével beiktatá Upor István erdélyi püspököt és atyafiait a bereg megyei Gelényes és Chama birtokába, melyeket a királytól új adomány címén nyertének.”

Huszonkét évig viselte a megtisztelő cantori címet Dionysius (1405–1427). Sajnos a nevéen kívül egyebet nem tudunk róla, pedig érdekes egyéniség lehetett, ha ennyi éven át hűséggel szolgálta a muzsika ügyét.

Miklós éneklőkanonoknak is csak a nevét ismerjük (1422–1424). Bár mindössze a jelzett esztendőkből volt cantor, zenei munkásságáról éveken át emlékezik a krónikás.

Miklós fia, Antal 1428–1433 között volt váradi éneklőkanonok és dékán, „1428 tavaszán új püspöke, Jakch Dénes nevében Rómában járt a kereszténység üdvözlétére, mely alkalommal püspökké kineveztetéséért a szabott szolgálati díjat, kétezer forintot is lefizette.”

Három éven át (1435–1438) szerepel Pál éneklőkanonok neve a cantorok sorában. Egyéb adatot nem is ismerünk róla. Gál éneklőkanonok neve is több éven át olvasható a fennmaradt dokumentumokban (1439–1443), Imre éneklő pedig csak 1472-ben.

Tizenhat éven keresztül (1443–1459) vezette a váradi káptalani iskola zenei munkáját Gyulay Miklós mester, kanonok. A

feltételezések szerint azonos azzal a személlyel, aki 1436-ban a krakkói egyetem anyakönyvében, mint Péter fia van bejegyezve. „Először 1438-ban tűnik fel, midőn Zsákai Bálint deák király emberével a Bihar megyei Félegyháza azon részébe, melyet Zsigmond király Hoszszaszai Bothos Istvánnak és Péternek adományozott, ezeket beiktatá. 1443-ban az elhalt vagy eltávozott Gál éneklőkanonoknak lett utódja s három év múlva [...] egyszersmind az erdélyi püspöknek tasnádi vikáriusa fordul elő. Az éneklőkanonokságot még másfél évtizeden túl, 1459-ben is viselte, de a tasnádi helyettségétől, melynek birtokosai a püspökök bizalma s hajlandósága szerint gyakran változtak, korán megvált: 1448–1449-ben már Csanádi Péter ózdi főesperes a tasnádi vikárius, de 1454–1457. években ismét Gyulay, s az 1456–1462 évek közt a kolosi főesperességet is viselte. 1454-től ismeretes egy ítéletlevele, mely Tasnádon, december 11-én kelt s mellyel három előkelő s egymással perben álló özvegy nő, úgymint Domabidi Andrásné, továbbá Károlyi Bertalanné és Károlyi Láncczné ügyében e két utóbbi részére esküt ítelt.”

Nagyvárad történetének egyik legmozgalmasabb, legtragikusabb korára, az 1474-i török pusztítás idejére esik. Márton énekeskanonok tevékenysége 1472–1476 között. András énekeskanonok 1478-ban tevékenykedett a váradi káptalani iskolában, Farkas Bálint éneklőkanonok pedig 1481-től 1483-ig. Ez utóbbi pályája is felfelé ívelt: prépost, majd nagyvárad püspök lett.

Nehéz megállapítani, hogy Hestgfi Miklós éneklőkanonok neve helyesen került-e be a forrásokba, vagy nem. Egy 1488-i oklevélben mindenesetre így írták, „*de tollhiba is lehet benne*”. A fontos az, hogy tevékenysége az 1487–1489-es esztendőekben szorosan összefonódott a váradi iskola zenei osztályának teljesítményeivel.

A XVI. század első évtizedében (1503–1510) Mihály éneklőkanonok vezette a váradi iskola zenei életét. Feltételezhető, hogy azonos azzal a személlyel, aki „*midőn Vay Imre kanonok társától betvenöt forintot vesz fel kölcsön, elismervényében magát soloniki püspöknek s az éneklőkanonokság commendatorának nevezi*”.

Szászvárosi Miklós neve csak az 1522–1524-es években szerepel az éneklőkanonokok sorában, elképzelhető azonban, hogy ennél sokkal tovább „*egy évtizedig is bírhatta e javadalmakat*”.

Mátyás egyházi jogtudor 1529-ben teljesített cantori szolgálatot, Zágrábi Mátyás pedig 1531-ben. Bár csak egy oklevél említi ezen a néven, s a jogtudori cím sem áll mellette, tevékenysége alapján arra lehet következtetni, hogy azonos személy a fentebbi Mátyással, sőt Zágrábi Olasz Mátyással is.

Igen hosszú ideig, 1525-től 1549-ig teljesített zenei szolgálatot a váradi káptalanban Albertus mester is, sajnos nevén kívül nem maradt fenn más feljegyzés róla. Hasonló a helyzet a Szegedy Bertalan (1553) és Albertus de Válaszuth (1554) váradi éneklőkanonokokkal is.

A középkori Várad éneklőkanonokjainak sorát Kamanczy Gergely mester nevével zárjuk, aki 1555-től 1557-ig állt a zene szolgálatában. *„Valószínűleg a Szent István káptalanból lépett előre, hol 1539-ben, mint kanonokkal találkozunk vele. Az 1556-1557-i váradi ostrom szenvedéseinek, s az ostromot már megelőző politikai zavarok sanyarúságának egyik osztályosa. Midőn mindinkább világosabb lett, hogy a Zápolyai-párt Ferdinándtól elszakadni, s Izabella királynét és fiát a török segedelmével visszahíni fogja: a Ferdinánd-pártiak, hogy a hazának új kettészakadását megakadályozzák, még egy utolsó kísérletre határozták el magukat. Négytagú követséget indítanak Ferdinándhoz, hogy vagy védje meg őket Izabella s a török ellenében, vagy pedig oldja fel őket hűségi esküjük alól. E követség egyik tagja Kamanczy Gergely volt. A követek, mint az egykori Forgách váradi püspök írja, csak szép szavakat nyertek, s Várad Izabella hatalmába jutott.”* Kamanczy 1557 után a Dunántúlra távozott, s három év múlva, 1560-ban csornai prépost, s Ferdinánd király káplánja lett, de emellett még mindig váradi éneklőkanonoknak írta és íratta magát.

\*

A váradi éneklőkanonokok névsorával három és fél évszázados történelmi időszakot fogtunk át: 1199-től 1557-ig. Rendkívüli zenetörténeti jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a viharos események szabdalta korszakban lényegében törésmentesen folyt az intézményesített, módszeres zeneoktatás. Ez a sajátos zenei oktató-nevelő munka – mint minden kulturális megnyilvánulás

a középkorban – egyházi tevékenység volt, de hatott az általános zenei művelődésre, a középkori Nagyvárad zenei életére is. Feltételezhető, hogy a püspökség és a káptalan zenei munkájában, az ismert európai vonások mellett, sajátos helyi vonatkozások is jelentkeztek. A kialakult nagyváradai egyházzenei élet időtállóan bizonyult az évszázadok folyamán. Hogy ez mennyire így volt, elég, ha Luxemburgi Zsigmond német-római császár és királyra gondolunk (1368–1437), aki Váradon temetkezett és végrendeletében megparancsolta, hogy a székes-egyházban, az ott nyugvó fejedelmekért éjjel-nappal zsoltárokat és himnuszokat énekeltesse. Az énekar létszámát nem ismerjük, de elképzelhető, hogy jelentősnek kellett lennie, ha ekkora művészi feladat elvégzésére alkalmasnak minősítették.

Álljon itt az éneklőkanonokok névsora, időrendben:

|                           |                    |
|---------------------------|--------------------|
| M.....                    | 1199               |
| Valerián .....            | 1212               |
| Mihály.....               | 1212               |
| Iván.....                 | 1260–1279          |
| János.....                | 1281–1282          |
| Iván.....                 | 1284–1288          |
| Ivánka .....              | 1291               |
| Iván.....                 | 1294               |
| Csanád .....              | 1295–1322          |
|                           | (megszakításokkal) |
| Miklós.....               | 1306               |
| Jakab.....                | 1318               |
| Bátori András (Iván)..... | 1319               |
| Pál.....                  | 1320               |
| Bátori András .....       | 1321               |
| Miklós.....               | 1325–1329          |
| Kálmán herceg.....        | 1332–1335          |
| Jakab (succentor).....    | 1332–1337          |
| Philippus .....           | 1343               |
| Jakab (succentor).....    | 1344               |
| Gergely fia László.....   | 1346–1358          |
| György .....              | 1366               |

|                                 |                 |
|---------------------------------|-----------------|
| István .....                    | 1367–1369       |
| Kárász Bereczk .....            | 1369–1371       |
| Jakab fia Jakab .....           | 1373 [? !]      |
| István .....                    | 1384            |
| Domokos .....                   | 1395            |
| Lukács .....                    | 1396–1403 [? !] |
| Jakab .....                     | 1405–1406       |
| Dionysius .....                 | 1405–1427       |
| Miklós .....                    | 1407            |
| András .....                    | 1408–1421       |
| Miklós .....                    | 1422–1424       |
| Miklós fia Antal .....          | 1428–1433       |
| Pál .....                       | 1435–1438       |
| Gál .....                       | 1439–1443       |
| (Péter fia) Gyulay Miklós ..... | 1443–1459       |
| Imre .....                      | 1472            |
| Márton .....                    | 1472–1476       |
| András .....                    | 1478            |
| Farkas Bálint .....             | 1481–1483       |
| Hestgfi Miklós .....            | 1487–1489       |
| Mihály .....                    | 1503–1510       |
| Szászvárosi Miklós .....        | 1522–1524       |
| Albertus .....                  | 1525–1549       |
| Mátyás .....                    | 1529            |
| Zágrábi (Olasz) Mátyás .....    | 1531            |
| Szegedy Bertalan .....          | 1553            |
| Albertus de Válaszuth .....     | 1554            |
| Kamanczy Gergely .....          | 1555–1557       |

(Zenetudományi Írások, 1983. – Nagyváradi Schematizmus, 1995)

## A Barátok temploma kórusának névadó estje alkalmára írt bevezető szöveg

Tisztelt Hallgatóság!

Nagyvárad egyik kiválóságáról, Bihari Sándor zeneszerzőről mindig öröm beszélni. Emlékezni e szerény, mindenki által szeretett és nagyra becsült alkotóról.

1900. szeptember 20-án született Nagyváradon. A szülői házban korán élményekhez jut. Az édesapa szabad idejében fuvolázik és boldog, ha kórusokban énekelhet. Mint ifjú, sokat játszik vonósnégyesekben, hol első hegedűt, hol mélyhegedűt. Tehetségének köszönheti, hogy Macalik József helyi zenetanár és zeneszerző (Macalik Alfréd festőművész, zeneszerző édesapja) díjtalanul tanítja.

1914-ben beiratkozik a Tanítóképzőbe, mert ott is komoly zeneoktatás folyik. A gimnáziumban Beleznay Antal, a tanítóképzőben Resch Mihály és Nevorál István (Bartók Béla osztálytársa) tanítják a zenei ismeretekre.

Fontos határköhöz érkezett el 1928-ban. Ekkor mutatják be Budapesten zongoraszonátáját, vonósnégyesét és még egy szonátáját hegedűre és zongorára. Hubay Jenő a sikeres bemutatkozás elismeréseként meghívja tanulmányainak folytatására a főiskolára, de objektív okokból nem sikerült bejutnia.

1950-től a tanítóképzőben tanít, mint hegedűtanár. Ekkor arra is alkalma adódik, hogy bekapcsolódjék szülővárosának zenei életébe. Művei sűrűn kerülnek bemutatásra, és sor kerül egész estét betöltő szerzői estekre. Alkotásai között vannak operák, oratóriumok, kantáták, misék, versenyművek (zongora, hegedű, mélyhegedű), zenekari művek, 7 vonósnégyes, különböző összeállítású más kamarazenék, szonáták, dalok és sok rövidebb kórusmű. Az utóbbi közül 17 nyomtatásban is megjelent Bukarestben. Ugyanitt jelent meg Kádár Kata operája, Földi Janka nagyváradi író nő szövegére. 1948-tól tagja a Zeneszerzők Szövetségének. Műveit az ország több filharmonikus zenekara is bemutatta. Dalaiért kitüntetésekben részesült.

Ebben az ünnepi pillanatban gondoljunk rá szeretettel abból az alkalomból, hogy a Barátok templomának kórusát Bihari Sándorról neveztük el.

(Elhangzott 1997. december 27-én, szombaton, 18. órákor)

## Szalay Elemérre emlékezve

Dr. Szalay Elemér zeneszerzőre, orgonaművészre, énekesre, s nem utolsósorban a kiváló tanárra gondolva, még e szerény emlékezés is örömet jelent számomra, hogy tanítványa lehettem. Soha nem lehet mellékes, hogy kitől tanulhattunk. Szalay Elemér a nagyváradi zeneiskolának nemcsak tanára, hanem kiemelkedő igazgatója volt, aki nemcsak tanított, de nevelt is. Ha valamely növendékénél látta, hogy értelme van a lelkesítésnek, akkor óra után azt is megtette, néha bizony elég hosszán. Természetesen azzal kezdte, hogy a hangversenyeket látogatni kell. A közösen hallott eseményeket kiértékelte. Különös figyelemmel a műsorok összeállítására. Boldogságot jelentett számára, ha a műsorban nagyváradi bemutató is volt. Nagy fontosságot tulajdonított az ilyen eseményeknek, tekintettel a város zenei múltjára, megemlítve, hogy semmiben sem szabad lemaradnunk. Büszkén, ragyogó arccal emlegette, hogy a Katolikus Püspökség jóvoltából Nagyváradon a XI. századtól zeneoktatás folyik. E beszélgetések igen fontosak voltak, mert sok fiatal talán jobban hallgatott tanárára, mint a szüleire. Kiváló tanárunk e lehetőséget mindenkor a legteljesebben kihasználta, mind a tanuló, mind az iskola, valamint a város javára. Sokszor emlegette még óra alatt is, hogy a mi dolgainkat mások nem végzik el helyettünk. E témát a beszélgetések alkalmával jócskán kimerítette.

Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy az óra közben említett egy-egy szót, megjegyzést, amit nemcsak a leadott anyagra (összhangzattan), hanem a város zenei életére is vonatkozott, óra után bőven kifejtve, hogy nemcsak azt kell figyelni, ami városunkban történik, hanem oda kell figyelni, mi történik zenei téren az egész országban, sőt, nem lehet figyelmen kívül hagyni, a külföldi jelentős zenei eseményeket sem.



Tudta, hogy már akkor foglalkozom szülővárosom zenei életével, múltjával. Minden szavával bátorított, lelkesített és érzékeltette a nehézségeket is. Nem tudta eléggé hangsúlyozni, hogy hasonló célkitűzések csak fáradhatatlan és kitartó munkával érhetőek el. Amikor pedig egy-egy olyan természetű munka már szinte szenvedéllyé válik, szokta volt mondani, akkor talán már bízni lehet munkánkban még akkor is, ha csak igen szerény eredményt hoz, mert a legkevesebb is több mint semmi.

(Várad, 1998. február 25.)

## Emlékeim Bihari Sándorról

Ha ilyen kérésnek akarunk megfelelni, bár gondolhatnánk, a bőség zavarával állunk szemben e kiváló nagyváradi zeneszerzővel kapcsolatban és baráttal, ha személyes emlékeinket akarjuk papírra vetni. Sajnos, nem így van. Ugyanis valósággal ki kellett csalni a lelkéből az emlékeket, mert nem szeretett magáról beszélni.

Inkább a műveit emlegette, és azokat a barátokat, kollégákat sok-sok szeretettel, hálával, akik a műveit felkarolták. Akik pedig írásra kérték fel és azt elő is adták, hálás szeretete, szakmai elismerése nem ismert határt. Persze, ez az örömteli szeretet kölcsönös volt mind a két részről. Ezért is állíthatom, hogy e kiválóságot Nagyváradon, szülővárosában egyformán rajongták az alkotót és az embert. Ez a határtalan szerénység a boldogulást illetően hátrányosan érintette. Soha, egy szót nem ejtett saját érdekében, vagy műveiért. Gondolhatok azonban arra is, talán elégedett volt, hogy szülővárosában művei, milyen játszottságot értek el. Nagyváradon 14 szerzői estnek örülhetett. Mi, azonban tudjuk, és mindig éreztük, hogy akit olyan tehetőséggel áldott meg a Jóisten, városunk határain kívül is több elismerést érdemelhetett volna. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy más városokban nem hangzottak el alkotásai, csupán azt szeretném érzékeltetni, hogy többet érdemelt volna. (Zárójelben jegyzem meg, hogy Székelyföld több városában 50-60-szor eljátszották Kádár Kata operáját.)

Nem emlékszem pontosan, mikor találkoztam először Bihari Sándor nevével. Talán akkor, mikor vezényletével a Tenkei Iparos Dalkörrel Nagyváradon szerepeltek a Katolikus Körben, 1933. május 14-én, a Dalosnap alkalmával. E napon a helyi kórusok mellett felléptek még: Nagyszalonta, Hegyközcsatár, Bihardiószeg, Tenke, Belényes kórusai. A bevezetőt dr. Bánáss László tartotta, az ugyancsak kiváló zeneszerző, karmester, aki később Veszprém püspöke lett.

Személyes kapcsolatunkra a második világháború után került sor, amikor az orosz fogságból megszabadult. Szorosabb barátságra pedig 1951. augusztus 27-től, amikor a Világszabadság kantatáját a helyi állami filharmóniával a színházban, nagy sikerrel játszottuk Matolcsi Zoltán vezényletével.

Nem szeretném részletezni műveinek nagyváradai előadásait, mert soraimnak nem ez a célja, de egy-két filharmonikus hangversenyt fontosnak tartok megemlíteni, mert sokat jelentett Bihari Sándornak és a helyi szimfonikus koncerteket látogató közönségnek, hogy a rajongásig szeretett karmestere, Erich Bergel műsorára tűzte a Világszabadság kantatáját (1957. október 14.) a cipőgyár kórusának közreműködésével. A kórus vezetője Lukács László zenetanár volt. A másik Bihari alkotás, amit Erich Bergel felvett műsorára a Zongoraverseny volt Antal Ilona zongoraművésznő kiváló tolmácsolásában. (1958. április 21.)

Ide kívánczik, hogy egy-egy ilyen siker után könnyebben szóra lehetett bírni. Egy alkalommal szerényen megemlítette, hogy Budapesten, az első világháború után felkereste Hubay Jenőt, a világhírű hegedűművészt, zeneszerzőt, hogy véleményt mondjon néhány alkotásáról. A látogatásnak az lett az eredménye, hogy Hubay az elismerésen túlmenően, szerzői estet is rendezett részére. E rendkívüli támogatás kihatott egész életére és boldogította.

Emlékeim közül e kevesekkel is szerettem volna érzékeltetni kapcsolatunk melegségét és kihangsúlyozni, hogy sokan voltunk, vagyunk, akik hasonlóan érezzük hiányát Nagyváradon.

Befejezésül egy szomorú élmény: 1984 őszén, amikor a 14. szerzői estjét tartottuk, már betegsége miatt nem vehetett részt. Mikor pedig az estről készült csoportképet elvittem, sokáig

csak nézte, végül megjegyezte: minden előadóval alá kellett volna írni... Pár hétre rá, eltemettük...

(Művelődés, 2001. szeptember.)

## Zenei Fesztivál a Szent László-templomban

Nagyvárad szellemi, művészeti kincsestárát gyarapító több évszázados eredmények arra figyelmeztetnek, hogy az örökséget szeretni kell, és kötelesség továbbfejleszteni. Ezért is szerveznek zenei fesztivált Nagyváradon.

Az olyan eseményeket, melyeket báró Patachich Ádám püspök Váradon megteremtett - még a nagy kihagyás után is -, tovább kell folytatni. Bárkinek eszébe juthat, hogy miért Michael Haydnnek, Wenceslaw Pichlnek és Karl Dittersdorfnak, e három kiválóságnak rendezünk fesztivált, s éppen a Szent László-templomban.

Könnyű válaszolni: itt végezték művészi tevékenységük egy részét!

1760. március 19-én érkezett Váradra Patachich Ádám püspök, és Michael Haydn három másik hangszeressel (gordonka, klarinét, kürt), hogy az itteni együttest kiegészítsék. Ettől a dátumtól beszélhetünk Nagyváradon mai értelemben, zenei életről. Szimfonikus, opera- és kamarazenéről.

### A zenei élet új alapjainak lerakása

Az újonnan kinevezett püspök mindent elkövetett, hogy udvarának fénye ragyogjon. Érthető abban az időben, amikor az egyházi és világi előkelőségek a kor szellemének megfelelően megszakítás nélkül versengésben voltak, s ez a kulturális igényességüket is igazolta. A püspök a zenei fejlődést nem külsőségeiben, hanem valódi mélységében, benső tartalmában képzelte el.

A tehetséges, fiatal Haydnra sokoldalú munka várt Nagyváradon. A város még jóformán ki sem heverte a törökök pusztításait, de a régi humanista hagyományai máris éledezni kezdtek. Szükségessé vált a zenei élet új alapjainak lerakása.

## Egyházzenei események

1762-ben megkezdődött a püspöki palota építése. Az alapkö lerakásakor látványos ünnepséget rendeztek, s a püspök Haydnra bízta a zenei irányítást. Jó alkalom volt zenekarának, énekarának a népszerűsítésére. Haydn helyére a püspök két év múlva talált megfelelő művészt Karl Dittersdorf személyében, akit zeneszerzői és karmesteri megbízással hívott udvarába. Néhány szó az alkotóról: 44 opera, 112 szimfónia, 35 versenymű, hegedűre, mélyhegedűre, zongorára, oboára, gordonkára, 12 vonósnegyes és különböző összeállítású kamarazene.

Karl Dittersdorf 1764. április 1-jén érkezett Nagyváradra. Kiváló művészeket válogatott zenekarába, mint Wenceslaw Pichl koncertmestert, aki zeneszerzőnek is jelentős személyiség volt: 88 szimfónia, 7 opera, versenyművek és kamarazenei alkotások kerültek ki tolla alól.

Szeretném hangsúlyozni, hogy az akkori hangversenyek és opera-előadások a régi püspöki palotában voltak (a mai városháza helyén).

Az egyházzenei események, mint az előző évszázadokban, törés nélkül folytatódtak.

Koncertek: szeptember 5-én, vasárnap 19 órakor Michael Haydn-est; 8-án, szerdán 19 órakor Wenceslaw Pichl-est; 12-én, vasárnap 19 órakor Karl Dittersdorf-est. Minden zenekedvelőt szeretettel várnak. A belépés díjtalan.

(Bihari Napló, 2004. szeptember 3.)

## Emlékeim a Művészeiről

Dr. Avram Geoldeş dékán elvesztése szomorú hiány mindannyiunknak, mert nagy szeretettel, és lelkesedéssel támogatta városunk zenei életét. Minden tőle telhetőt megtett, hogy tehetségével segítsen.

Első találkozásunk egy filharmonikus hangversenyen fordult elő, miután városunkban letelepedett. Mint tanár kezdte itteni munkásságát, de hamar cikkei jelentek meg a helyi lapokban. Írásaival is hozzájárult zenei életünk népszerűsítéséhez.

1980-ban megalakította a Camerata Felix Kamarakórust. S ezzel az együttesrel sok-sok jelentős sikert aratott, mind helyben, mind más városokban. Sőt, külföldön is. Úgy viszonyult ehhez a kórushoz, mint az édesanya a gyermekéhez. S ez minden fellépésén érezhető volt. Még ma is öröm, milyen szeretettel hívott meg rendezvényeire. És milyen meghatódva köszönte meg, hogy meghívását elfogadtuk. Nekünk pedig élmény volt, amit hangversenyein kaptunk.

Miután megalakult a Filharmónia Állami Kórusa, ennek a jelentős együttesnek vezetője lett, és haláláig szívvel, lélekkel vezetett, sok-sok rangos szerepléssel gazdagítva városunk zenei életét, mindannyiunk örömére.

Emlékét szívünkben is megőrökítjük!

## Halmos László-kórus

A nagyváradai Szent László-templom kórusa 2008. december 19-én egyházi hangverseny keretében tisztelte meg a helyi születésű Halmos László (1909–1997) zeneszerzőt, hogy felvegye a nevét.

Brád Mónika orgonista-karmester, szervező segítségével és Lőrincz Ottó kanonok-plébános jóindulatú támogatásával a közös tervünk megoldódott.

Mindenkinek köszönöm, akik segítettek:

Thurzó Sándor

Nagyvárad, 2008. december 20.

## Névadó koncert a Szent László-templomban

Karácsonyi klasszikus zenei hangversenyt tartottak pénteken a nagyváradai Szent László-templomban. A koncert egyben névadási ünnepség is volt, hiszen a gyülekezet kórusa aznap vette fel Halmos László zeneszerző nevét.

A komponista életútját Lőrincz Ottó plébános mesélte el a szép számban megjelent közönségnek. Elmondta, hogy Nagyváradon született 1909-ben. A budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola orgona és egyházzenei szakára került, ahol Siklós Albertnél tanult zeneszerzést. 1997-ben, nyolcvannyolc éves korában halt meg, Győr díszpolgáraként.

Tuduka Oszkár zenekritikus ismertette az est programját, melyen közreműködött a Halmos László-kórus, az Újvárosi Psallite Kamarakórus, valamint Georgina Jecu, Thurzó Sándor József, Kutasi Izabella, Bozsódi Beáta, Májerkuk Mária, Tasnádi Ferenc, Timár Kinga, Oláh Boglárka, Oláh Gabriella és Thurzó Zoltán.

A közönség változatos zenei műsort hallhatott a hangversenyen, melyre egy Imler pianínót és egy Viscount orgonát kölcsönöztek a szervezők.

(Reggeli Újság, 2008. december 22.)

(létai)

### Előszó

## Bartók Nagyváradon, a helyi sajtó tükrében című kötethez

Egy hiánypótló kötetet tart a kezében a kedves olvasó. A cél: megismerni a nagy magyar zeneszerző kapcsolatát Nagyváradral, vagy talán inkább Nagyvárad ragaszkodását Bartók Bélához. Mert mindkettő fontos számunkra. Büszkék vagyunk arra, hogy nemcsak mi ragaszkodunk a zseniális zeneszerzőhöz, de Ő is sokat köszönhetett Nagyváradnak. Hogy miért? Erre

választ ad a kötet szerkesztője, id. Thurzó Sándor, Nagyvárad legnagyobb zeneszakértője. Idézem 1981-ben megjelent írását:

*Bartók Béla 10 éves korában, az 1891-92-es tanév első felét Nagyváradon töltötte. Voit-Krocsek Emma tanítónőnél, nagybátyja özvegyénél lakott. Ebben az időben Kersch Ferenc volt a zongoratanára. A jeles orgonaművész, karmester és zeneszerző, Liszt Ferenc tanítványa, kezdettől fogva felismerte a fiúcska rendkívüli tehetségét és eltökélte, hogy tanítványa adottságaihoz mérje a pedagógiai feladatokot. Komplex zongoratechnikai és előadó-művészeti követelmények elé állította, attól sem riadva meg, hogy nehezebb darabokat osszon ki rá, mint amilyeneket a gyermek Bartók akkori felkészültsége alapján kényelmesen megoldhatott volna. Ilyen körülmények között nyilván nem mélyítette el a tanultakat, a kompozíciók nagy része kidolgozatlan maradt, bár a lelkiismeretes kisdíák igyekezett, hogy tanára követelményeinek legalább mennyiségileg eleget tegyen. Ez mehökkentette, talán el is keserítette Béla édesanyját. Bartókné aggodalmait följegyzéseiből, leveleiből ismeri a zenetudomány, akárcsak Kacsóh Pongrác 1903-ban publikált írásából: „...,Nagyváradon Kersch nevű zenetanár oktatta, kinél roppant sok darabot tanult, de kissé felületesen; túl nehéz darabokat adott neki; szeretett vele brillírozni és öröme telt benne, ha egy hét alatt valami nehezebb darabot megtanult; hogy ez nem lehetett tökéletes, ez természetes.”*

*A fentiekből azt a következtetést vonták le egyesek, hogy Kersch Ferenc felületes zenetanár volt, aki nem jól irányította a rábízott tanítványt... A jeles pedagógus ugyanis - a látszat ellenére - bölcsen cselekedett. Nem azonnali, elkápráztató eredményre törekedett, mert nem „csodagyereket” óhajtott nevelni Bartókból, hanem rendbogyó tehetségével egybehangzó, széles körű zenei műveltséget nyújtani neki, azaz hosszú távra, egész életre időzítette tanítványa felkészültségét. Kersch szerint nem helyes néhány hatásos zeneszámot úgy kidolgoztatni a gyermekkel, hogy az a művészi tökély látszatát keltve, elkápráztassa a felületes hallgatót - ahogyan azt gyakran teszik zseniális gyerekekkel. Sokkal fontosabb ebben az életkorban nagy mennyiségű anyagot elsajátíttatni a tanulóval, megismertetni vele az előbbi korok stílusirányzatait, technikáját és módszertanát. A mennyiségi felhalmozódás - kitartó munka mellett - minőségi ugrást eredményez az érett*

korban, egyben vízválasztó is: a valódi, tartós tehetség elkülönül a felszínen mozgó közepszerűtől.

*Az eltelt idő feljogosít megállapítani: Kersch Ferenc Bartókkal alkalmazott módszertani elvei – az anya ijedelmére – meghozták később az eredményt: Bartók ugyanis nagy zongorista lett, enciklopédikus műveltségű muzsikusként és párját ritkító partitúrajátékos. Zenetudományi szempontból azért tartjuk jelentősnek e mozzanat kibangsúlyozását, mert Kersch Ferenc éppen ezzel az előremutató módszertani bátorsággal vette rá Bartókot, hogy rengeteget olvasson, minden műfajt, stílust és zenei formát lelkiismeretesen megvizsgáljon, megalapozva legendássá vált széles körű zenei műveltségét. Kersch érdeme az is, hogy azonnal felismerte a gyermek tüneményes tehetségét és idejében hozzásegítette Bach, Mozart, Beethoven és más nagy mester művészetének a megismeréséhez.*

*... A Kersch-oktatta gyermek Bartók nem maradhatott közömbös Nagyvárad általános zenei élete iránt sem. Tanára gyakori szereplője lévén a hangversenyeknek, minden bizonnyal a tanítvány is eljárógattott meghallgatni őt. Az is feltételezhető, hogy a kiemelkedő művészi eseményekre – Alice Barbi énekesnő, Mary Wiirm zongoraművésznő koncertjeire, vagy a Bachó István és Beleznay Antal vezényelte szimfonikus zenekar hangversenyeire – ugyancsak felbírta tanítványa figyelmét. Az 1891-92-es helyi zenei évad fontos eseményei – Haydn 99. szimfóniájának első nagyváradai megszólaltatása, Hubay Jenő és Bodó Alajos szólóestje stb. – aligha kerülte el a tanuló figyelmét.*

*... Kersch irányítása alatt Bartók sokat tanult, érdeklődési köre nagy mértékben kitágult, megalapozta azt a széles körű zenei műveltséget, mely a nagy magyar géniusz személyiségében később kiteljesedett.*

És milyen csodálatos a történelem, hogy rá harminc évre, 1920. március 17-én születik Nagyváradon egy másik fiúcska, aki nagyon hasonló gyermekkori zenei hatások alatt bontakozik ki felnőtt korára. Most lehet, hogy egyesek csóválják a fejüket, sőt egyenesen megbotránkoztatónak találják, hogy összehasonlítást merék említeni Bartók Béla, a nagy magyar zeneszerző és Thurzó Sándor zenetudós között. Nem is merném ezt vállalni. De a sok hasonlóság miatt be szeretném mutatni egy rendkívüli ember életét, aki szintén a zenének szentelte egész tevékenységét, merem állítani, szinte önfeláldozó módon. Ilyenformán vállalom a megkövezést is.



Újra az Ő szavaival kezdem: „Hétéves voltam, amikor az édesapám gyermekkori barátja, Weisz Sámuel hegedűtanár azt tanácsolta, hogy négy gyermeke közül legalább egyet taníttasson hegedülni. Különbösen a családban senki nem foglalkozott a komoly zenével. Az édesanyám szerette az egyházi éneket, tekintettel a vallásosságára. Az apám pedig rajongója volt a népdalnak.” Így kezdődött. Hegedűtanáráról így beszélt: „Csak szépet és jót mondhatok róla, mert nem csupán tanár volt, hanem fantasztikusan tudta lelkesíteni a növendékeit. Nagyon hamar rászoktatott arra is, hogy milyen fontos a kamarazene. Gyermekként duettekkel lebetett kezdeni, de ezek az élmények életre szólóak voltak számomra. Körülbelül tízéves lehettem, amikor arra biztatott, hogy minden héten vegyem meg a budapesti rádióműsort, húzzam alá a hegedűműveket és hallgassam meg valamelyik ismerősömnél. Minden órán be kellett számolnom, hogy milyen műveket hallgattam meg, majd az órák után duetteztünk. Ezzel magyarázható, hogy egész életemen át a kamarazene volt az egyik legnagyobb szenvedélyem. Majd 12 éves koromban arra ösztönzött, hogy ezután jegyezzem meg az előadók nevét is, nemcsak a szerzők és a művek nevét. Ez nagyon hasznos volt. Amikor betöltöttem a 15. évet azt mondta: meg kell kezdeni a zenei könyvtár- és a kotta gyűjtését is.

Rövidesen a filharmóniához kerültem. Akkor is egy fantasztikus tanácsot adott a tanárom: *Ha az elsőhegedűbe akarnak ültetni, monddjad azt, hogy soha nem játszottál zenekarban, engedjék meg, hogy a második hegedűben szokd meg a zenekari játszást. Ez nagy hatást gyakorolt arra a három kiválóságra, akik abban az időben a filharmóniát vezették: Macalik Alfréd, a festőművész, Boda Oszkár és egy másik európai nagyság, Weisz Miklós. El voltak ragadtatva, hogy egy fiatal kezdő nem törekszik arra, hogy elsőhegedűs legyen egy szimfonikus zenekarban. Az első pillanattól kezdve emberileg is megszerettek.*

Thurzó Sándor 1936-tól a filharmónia tagja. 1941-ben a nagyváradi színházba hívják elsőhegedűsnek. Erről így mesélt: „Néhány év múlva a színházi zenekar koncertmestere lettem, ami egy életre szóló élményt jelentett, mert ott nagyoperákat is játszottunk a budapesti opera kiváló szólistáival.” 1949–56 között az Állami Filharmónia koncertmester-helyettese és művészeti titkára. „...

*éveken keresztül a filharmónia művészeti titkáráként tevékenykedtem, de mint elsőhegedűs továbbra is játszottam. Ez is nagy élmény volt számomra. Azért kértek fel, hogy vállaljam el a művészeti titkárságot, mert akkor már összeállítottam a 61 éves nagyváradi filharmónia repertoárját.”*

1956–59 között az Állami Bábszínház zenei vezetője volt. Erről az időszakról így emlékezett: *„Életem nagy élményei közé tartozik. Itt ismertem fel, hogy a világ egyik legnagyobb művészete a bábművészet. Attanulmányozva a szakirodalmat megtudtam, hogy a világ minden jelentős színháza báboperákat is tart. A legrövidebb időn belül színre vittük Pergolesi Az úrhatnám szolgáló című operáját. Országosan is nagy sikert aratott. Úgy tudom, hogy Romániában ez volt az első bábopera. Három év után visszamentem a filharmóniához, mert több prózai bábszínész is attól félt, hogy a nagyváradi bábszínház át fog alakulni báboperává. Hiába mondtam, hogy a zene nem szorítja ki a prózát, csak kiegészíti azt.”*

1959-től 1973-ig, nyugdíjba vonulásáig, újra a filharmóniánál találjuk. *„A bábszínházban ismertem meg a kamaraoperát, ahogy visszamentem a filharmóniához, már nem tudtam kamaraopera nélkül meglenni, és a Szakszervezetek Művelődési Házában megszerveztünk egy kamaraopera-társulatot. Egy Mozart-operával kezdtünk, a Bastien és Bartienne-nel, 47 előadást ért meg. Utána Gheorghe Dumitrescu, majd Doru Popovici egy-egy kamaraoperáját mutattuk be, majd Dittersdorfnak a Reménytelen szerelem című darabját, összesen 65 előadásban. Ez nekem nagyon nagy öröm volt.”*

Mindezek mellett Thurzó Sándor sokoldalú tevékenységet fejtett ki. Szerzői esteket rendezett, Nagyvárad zenei múltját kutatta, a középkortól napjainkig, zenetörténeti témájú cikkeket közölt különböző lapokban és folyóiratokban, állandóan tanított és szervezett. Megtudtam azt is, hogy régebben volt saját vonósnégyese. Talán a legnagyobb boldogságát abban lelte, hogy szerzői esteket szervezett, s ezzel a szerzőknek is nagy örömet szerzett. 27 zeneszerzőnek összesen 58 szerzői estet szervezett. 1989-ben megalapította a Varadinum vonósnégyest, amely első koncertjét november 15-én tartotta.

Élete folyamán létrehozta az ország egyik legnagyobb kottatárát. Fő hangsúlyt fektetett Michael Haydn, Wenceslaw Pichl

és Karl Dittersdorf műveinek, szimfóniáinak összegyűjtésére. A Váradon is valamikor muzsikáló zeneszerzők művei, Thurzó Sándor kimutatása alapján, 1962-től 2006-ig, tehát 44 év alatt, a különböző nagyvárad hangversenyeken 345 alkalommal szólaltak meg. *„Nem azért sikerült ezt így megoldani, mert akkorára gazdaggá nőtte ki magát a kottatáram, hanem az volt a jó, hogy ezek a művek a közönségnek és az előadóknak nagyon tetszettek, sokszor műsorra lehetett ezeket tűzni.”* 2006-ban Thurzó Sándor megszervezi azt a zenei fesztivált, amely emléket állít e három zeneszerzőnek.

Thurzó Sándor 2003. november 15-én, zenei életünk sok évtizedes, áldozatos, önzetlen munkássága elismeréseként megkapja a Pro Partium-díjat, a Királyhágómelléki Református Egyházkerületől. 2006. október 29-én, Bartók Béla születésének 125. évfordulója alkalmából Bartók-emlékdíjjal tüntetik ki.

Két élet, két külön világ. A zseniális gyermekből világhírű zeneszerző lesz. A tehetséges gyermekből zenei életünk kiváló szervezője, zenetudós lett. Nyilván nagy a különbség kettejük között. De összekötötte őket az emberiség, az önzetlenség, a mások iránti szeretet és tisztelet, és a zene mérhetetlen szeretete és művelése.

E kötet, amely emléket állít Bartók Béla zeneművei nagyvárad szereplésének, Thurzó Sándor hangyaszorgalmának köszönhető, aki összegyűjtötte azokat a sajtótermékeket, amelyek hírül adták ezeket a zenei eseményeket. Tőle tudjuk, hogy 1908-tól napjainkig 548 alkalommal hangzott el Nagyváradon Bartók-mű.

**Dukrét Géza**

## Bartók váradi szemmel

Bartók Nagyváradon, a helyi sajtó tükrében címmel jelent meg a Partiumi füzetek sorozatának 46. kötete, melyet szombat este mutattak be ünnepélyes keretek között a Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központ múzeumtermében. A kötetet Thurzó Sándor nagyvárad zenei történéssz állította össze, 85 esztendő sajtóanyagából, amely Bartók és Nagyvárad kap-

csolatát világítja meg. Az 1891–1892-es tanévben a tízesztendős Bartók Béla Nagyváradon végezte az év első felét. Az 1920–30-as években pedig öt hangversenyt is adott városunkban.

A bevezetőben Dukrét Géza sorozatszerkesztő elsősorban Thurzó Sándor fáradhatatlan zenetudósi, tanári, koncertszervezői munkásságát méltatta, amely nagy mértékben meghatározta Nagyvárad elmúlt öt évtizedének zenei életét, ugyanakkor reményét fejezte ki, hogy további együttműködésükben közkinccsé tehetik azt a mérhetetlen zene- és helytörténeti tudást és tapasztalatot, amivel a könyv szerzője rendelkezik.

A kötetet magát Kupán Árpád történész mutatta be, röviden felvázolva annak tartalmát és helytörténeti jelentőségét. Dukrét már a könyv előszavában kiemeli a szerző lokálpatriotizmusát, valamint Nagyvárad ragaszkodását Bartókhoz. A továbbiakban három időszak sajtóanyagait szedi csokorba a kötet, köztük visszaemlékezéseket, beszámolókat, értékeléseket. Az 1922–1933 közötti évekből Bartók Béla öt nagyvárad hangversenyéről a *Nagyvárad* című napilap tudósít. Az 1951–1985-ös időszakról a Fáklya cikkeiből tudhatunk, olyan újságírók tollából, mint Fischerné Szalay Stefánia, Boros Endre, Köteles Pál, Implon Irén, Tuduka Oszkár, Thurzó Sándor. Az utolsó részben az elmúlt tizenöt év (1991–2006) váradai sajtójában megjelent koncerttudósítások, évfordulós megemlékezések olvashatók.

A kötet összeállítója, Thurzó Sándor a rá jellemző szerénységgel, nem művéről vagy saját hozzájárulásáról beszélt, hanem három olyan ember érdemeiről, akik hozzájárultak Bartók emlékének méltó ápolásához. Így hallhattunk Kersch Ferencről, az ifjú Bartók kiváló nagyvárad tanáráról, Fischerné Szalay Stefánia Bartók-tanítványról, valamint Benkő András kolozsvári professzorról, aki Bartók romániai koncertjeiről folytatott kutatásokat és publikálta ezeket. Bukarest, Nagyvárad, Róma és Zürich neve együtt hangzott el, mint azé a négy városé, ahol Bartók egyenként öt-öt hangversennyel tisztelte meg közönységét.

A Varadinum vonósnégyes – Tokaji Ágnes (elsőhegedű), Oláh Boglárka és Costin Szabó Éva (másodhegedű) felváltva,

Thurzó Sándor József (brácsa), Marcu Sikes Ágnes (cselló) – három rövid zenei momentummal kedveskedett a bemutatón Kossovits, Mascagni és Bartók (Este a székelyeknél) egy-egy munkájával. Szépszámu érdeklődő gyűlt össze, akik a bemutató végén hosszú sorban vártak Thurzó Sándor dedikációjára.

A kötet Derzsi Ákos nyomdavezető jóvoltából az Europrint Kiadó gondozásában jelent meg, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség közös kiadványaként. Hamarosan már a könyvesboltokban is kapható lesz, ára 10 lej.

(Reggeli Újság, 2007. június 4.)

**Tóth Gábor**

